

La successió voluntària

Lluís Puig i Ferriol

Revisió a càrrec de
Marc-Roger Lloveras i Ferrer

PID_00237380

Temps mínim previst de lectura i comprensió: **7 hores**

Índex

Introducció	7
Objectius	8
1. Teoria general del testament	9
1.1. Concepte de testament	9
1.2. Característiques del testament	9
1.3. El principi del <i>favor testamenti</i>	11
1.4. Formalitats del testament	13
2. Capacitat per a testar i formes testamentàries	14
2.1. Principi general de capacitat	14
2.2. Incapacitats per a testar	14
2.3. Expedients per a suplir la manca de capacitat	15
2.4. Les formes testamentàries	17
3. Ineficàcia de les disposicions testamentàries	21
3.1. Defectes estructurals	21
3.2. Causes sobrevingudes	25
4. Interpretació del testament	29
4.1. Principis generals	29
4.2. Investigació de la voluntat del testador	29
4.3. Mitjans d'interpretació	30
4.4. Regles particulars en matèria d'interpretació	31
5. Execució de les disposicions testamentàries	32
5.1. El càrrec de marmessor	32
5.2. Constitució del càrrec	32
5.3. Marmessors universals i particulars	34
5.4. Durada del càrrec	36
5.5. Extinció del càrrec	36
6. La institució d'hereu	38
6.1. Funcions	38
6.2. Modalitats	38
6.3. Disposicions fiduciàries	40
6.3.1. L'hereu de confiança	40
6.3.2. Designació d'hereu per fiduciari	41
6.4. Institució preventiva d'hereu (la substitució vulgar)	43
6.5. Institució successiva d'hereu	45

6.5.1.	Problemàtica general	45
6.5.2.	El fideïcomís familiar català	48
6.5.3.	Disposicions fideïcomissàries de residu. El règim jurídic	50
7.	Els llegats	53
7.1.	Concepte	53
7.2.	Estructura del llegat	53
7.2.1.	El gravat	53
7.2.2.	El legatari	54
7.3.	Tipus de llegat	55
7.3.1.	Llegats amb eficàcia real	55
7.3.2.	Llegats amb eficàcia obligacional	56
7.4.	Adquisició dels llegats	56
7.4.1.	La delació del llegat	56
7.4.2.	Acceptació i renúncia	57
7.4.3.	Compliment dels llegats	57
7.5.	Ineficàcia dels llegats	58
8.	Altres disposicions successòries	60
8.1.	Les donacions per causa de mort	60
8.2.	Les disposicions modals	62
9.	Els pactes successoris	65
9.1.	Concepte i característiques	65
9.2.	Estructura	66
9.3.	Ineficàcia	68
9.3.1.	Nul·litat	68
9.3.2.	Per acord dels atorgants del pacte	69
9.3.3.	Indignitat successòria	70
9.3.4.	Revocació per voluntat unilateral	70
9.3.5.	Ineficàcia derivada de crisis matrimonials o de convivència	71
9.4.	Els heretaments	71
9.4.1.	Concepte i característiques	71
9.4.2.	Modalitats	72
9.4.3.	Efectes	73
9.5.	Els pactes successoris d'atribució particular	77
Resum		79
Activitats		81
Exercicis d'autoavaluació		81
Solucionari		82

Abreviatures.....	83
Bibliografia.....	84

Introducció

En aquest mòdul es vol fer una síntesi de les peculiaritats i les característiques que presenta la successió per causa de mort en el dret civil de Catalunya, en el supòsit que el causant de la successió hagi fet ús de la facultat que li reconeix la llei de disposar voluntàriament del seu patrimoni per a després de la mort.

En el dret civil de Catalunya, la successió voluntària per causa de mort pot tenir el seu origen o fonament en dos títols: el pacte successori en la modalitat de l'**heretament** i el **testament**.

La forma habitual de regular la successió voluntària en els nostres temps és per mitjà del testament, que confereix al causant de la successió la possibilitat d'establir **unilateralment** el destí *mortis causa* que vol donar al seu patrimoni.

Per raó de la seva naturalesa paccionada, la disposició voluntària del patrimoni per la via del pacte successori amb heretament vincula el causant a mantenir les seves disposicions successòries, amb la conseqüència de conferir a l'instituit la seguretat que serà efectivament hereu. En els nostres dies, malgrat que el Llibre quart del CCCat n'ha modernitzat la regulació per a fomentar-ne l'ús, la seva rellevància pràctica continua essent relativament escassa.

Per aquest motiu dediquem un espai molt més gran a la regulació de les disposicions testamentàries, tant en el seu aspecte formal com amb relació al seu contingut, que té com a pressupòsit un principi ampli de llibertat de disposició per causa de mort. Aquest principi permet al testador acollir-se a una pluralitat d'institucions successòries que s'adapten a les seves necessitats o conveniències, respectant sempre i en tot cas els límits que estableix la llei a la llibertat de disposició per causa de mort.

La regulació de la successió testamentària en el nostre dret reflecteix en bona part la **regulació del dret romà de la successió voluntària**, encara que per via consuetudinària el dret català va adaptar a vegades institucions romanes a les peculiaritats que demanava la societat catalana de cada moment. Cal precisar també que la successió paccionada o heretament s'introdueix en el nostre dret contrariant la normativa romana, oposada a la validesa dels pactes successoris, la qual cosa explica en bona part la seva difícil configuració jurídica en el dret català per manca d'una tradició legislativa escaient.

Objectius

Els objectius que persegueix aquest mòdul són essencialment els següents:

- 1.** Posar en relleu les característiques fonamentals que presenta el testament en el nostre dret.
- 2.** Constatar que algunes d'aquestes característiques s'apliquen a vegades en un sentit poc estricte, atesa la incidència que es reconeix al principi del *favor testamenti*.
- 3.** Precisar les particularitats que amb relació al testament tenen els requisits d'eficàcia i d'ineficàcia dels negocis jurídics en general.
- 4.** Exposar de manera sintètica la problemàtica fonamental en matèria d'interpretació i d'execució de les disposicions testamentàries.
- 5.** Fer referència a les principals disposicions per causa de mort, ja sigui a títol universal o particular, que formen el contingut de les disposicions testamentàries catalanes.
- 6.** Destacar les característiques dels pactes successoris en el context del dret successori català i les diferències que els separen del testament.

1. Teoria general del testament

1.1. Concepte de testament

El Codi civil de Catalunya (CCCat¹) es refereix al testament des de dues perspectives diferents: com a acte normatiu i com a acte de disposició de béns per a després de la mort del testador.

⁽¹⁾Tots els articles citats en aquest mòdul corresponen al Llibre quart del Codi civil de Catalunya (CC-Cat), excepte que s'indiqui expressament el contrari.

Com a **acte normatiu**, el testament té com a finalitat permetre regular imperativament la successió del causant de manera diferent de com ho fan les normes sobre successió intestada dins els límits que permet la llei sobre llibertat de testar.

Article 421-1. Llibertat de testar

“La successió testada es regeix per la voluntat del causant manifestada en testament atorgat d'acord amb la llei”.

Com a acte de disposició de béns per a després de la mort del testador, el testament ha de contenir la institució d'un o més hereus i l'establiment, si escau, d'altres disposicions de caràcter successori o de caràcter familiar (per exemple, el reconeixement d'un fill no matrimonial o el nomenament de càrrecs tutelars), de constitució de drets reals limitats o de creació d'una persona jurídica de tipus fundacional.

Article 421-2. Contingut del testament

“En testament, el causant ordena la seva successió mitjançant la institució d'un o més hereus i pot establir llegats i altres disposicions per a després de la seva mort”.

1.2. Característiques del testament

El testament es caracteritza per ser un acte imperatiu, unilateral, personalíssim, solemne i revocable. A continuació s'exposa amb més detall cadascuna d'aquestes característiques.

a) Voluntat testamentària imperativa

D'acord amb la noció d'acte normatiu del testament, la voluntat del testador s'ha de manifestar amb **caràcter imperatiu o autoritari**, ja que els precís o els consells que el testador adreça als seus successors només els vinculen moralment, però no jurídicament.

Lectura recomanada

J. Marsal Guillaumet (2010). “L'evolució del testament: de la compilació al Codi civil”. *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 4, pàg. 1099-1122).

b) Acte unilateral

L'eficàcia del testament es deriva de l'única i exclusiva voluntat del testador manifestada en la forma que estableix la llei, segons resulta de l'article 421-1. La declaració unilateral del testador té, a més, la **condició de no receptícia**, ja que no té cap destinatari concret.

La unilateralitat del testament determina que el dret successori català no admet l'anomenat *testament mancomunat*, que en paraules de l'article 669 CC és el que atorguen dues o més persones en un mateix document, tant si ho fan en profit recíproc com en benefici d'un tercer. No obstant això, el pacte successori amb heretament preventiu (art. 431-21.1 i 2) admet una manifestació propera al testament mancomunat.

Lectura recomanada

J. Egea Fernández (2015). "L'ordenació conjunta de la successió dels cònjuges. Heretament preventiu o testament mancomunat?". *InDret* (núm. 2).

c) Acte personalíssim

Quan es diu que el testament és un acte personalíssim, es vol indicar que el testador ha de **manifestar personalment la seva voluntat**, sense que es pugui valer de cap representant legal o voluntari.

Així mateix, indica que la determinació dels successors, la seva participació en l'herència o la validesa del testament no es poden deixar a l'arbitri de terceres persones. No obstant això, aquesta característica no s'aplica de manera estricta en el nostre dret successori, ja que el costum va introduir la possibilitat que el testador pugui atribuir al cònjuge supervivent o als dos parents més pròxims la facultat d'elegir hereu entre els fills o de distribuir entre ells l'herència en parts iguals o desiguals. La facultat, regulada actualment de manera general pel Dret català en els articles del 424-1 al 424-10 –designació d'hereu per fiduciari, s'ha estès també al convivent en parella estable supervivent.

Sobre l'exercici de la facultat de distribuir parcialment els béns hereditaris per part del consort supervivent i la seva possible actuació en perjudici dels creditors, és interessant la STSJC 22.10.1991. Respecte al caràcter subsidiari de la funció d'instituir un hereu o de distribuir l'herència entre els fills comuns encomanada al consort supervivent, vegeu la STSJC 27.05.2002.

d) Acte solemne

Una altra característica del testament és la de tractar-se d'un **acte formal o solemne**, ja que mai no s'ha admès que pugui valer com a testament la declaració de voluntat del testador feta en la forma que ell vulgui i fora de les previstes per la llei.

En conseqüència, d'acord amb el que preveu l'article 422-1.1 són nuls els testaments que no corresponen a cap dels tipus que estableix el dret successori català, que d'acord amb l'article 421-5 són el notarial i l'hològraf, i aquells en

què no hagin estat observats els respectius requisits i formalitats. En aquest sentit, l'article 421-5.3 declara la no validesa, en dret català, del testament atorgat exclusivament davant de testimonis.

Tanmateix, en aplicació del principi *favor testamenti*, el requisit del caràcter formal del testament no es porta fins a les seves darreres conseqüències, ja que a vegades es distingeix entre solemnitats fonamentals, la manca de les quals determina la nul·litat del testament, i formalisme o ritualitats del testament, la manca de les quals no en determina essencialment la nul·litat. Sobre l'abast d'aquesta distinció, vegeu les referències jurisprudencials que se citen en l'epígraf 1.3 sobre el principi *favor testamenti* i que es relacionen amb requisits formals com la constància de la data o el lloc d'atorgament, la signatura del testament o el valor de l'apreciació notarial de la capacitat del testador.

e) Acte revocable

La revocabilitat del testament es deriva de la consideració que només esdevé eficaç després de la mort del testador. Per tant, ha de reflectir la seva darrera voluntat, amb la conseqüència que, mentre viu, el testador pot modificar la seva voluntat testamentària.

1.3. El principi del *favor testamenti*

Els requisits que exigeix la llei amb relació als testaments s'apliquen, sempre que no siguin essencials, amb certa flexibilitat per tal d'evitar que se'n declari la nul·litat –i, per tant, calgui aplicar la successió legal o intestada–, i per tal de potenciar la voluntat *mortis causa* del testador, cosa que es produeix també en relació amb la interpretació del testament favorable a la producció d'efectes. Aquesta flexibilització deriva de la prevalença de la successió testamentària sobre la legal o intestada en el Dret civil català.

El principi *favor testamenti* que no està recollit com a tal per llei, tot i que hi podem trobar algunes manifestacions, s'ha creat jurisprudencialment. Així, destaquem alguns casos on s'ha aplicat o s'ha tingut en compte:

- La STSJC 07.01.1992, que declara la validesa d'un testament notarial obert, en el qual mancava la signatura d'un dels testimonis², amb la particularitat que el notari autoritzant manifestava que l'havia signat.
- La STSJC 25.11.1996, que interpreta de manera gens estricta el requisit que exigia l'article 102 de la CDCC (i després l'article 117 del CS) que la notaria estigui vacant per a la validesa d'un testament atorgat davant rector. Aquest testament ha estat suprimit pel CCCat, que no el recull entre els previstos legalment (art. 421-5) i, per tant, des de la seva entrada en vigor

⁽²⁾El requisit dels testimonis en els testaments notariais, que exigia l'article 101 de la CDCC, ja fou eliminat en l'article 107 del CS, com també fa, amb caràcter general, el CCCat (vegeu art. 421-10).

ja no se'n poden atorgar. Per als atorgats anteriorment, que mantenen la seva validesa, vegeu DT 3a. CCCat.

- Sobre la manca de la indicació del lloc d'atorgament, són interessants les SSTJCat 23.04.1998 –determinació indirecta del lloc– i 09.09.2013 –manca d'efectes jurídics del lloc d'atorgament.

El CCCat recollint part d'aquesta jurisprudència estableix en l'article 422-1.2 que:

“la manca d'indicació o la indicació errònia del lloc o la data d'atorgament del testament que en puguin afectar la validesa se salven si es poden acreditar d'alguna altra manera”. A més, indica que “la manca d'indicació de l'hora no anul·la el testament si el testador no n'ha atorgat cap altre el mateix dia”.

- En canvi, la STSJC 08.06.1998 estableix que el principi no permet considerar vàlid el testament hològraf en què manca el requisit de la data.
- La STSJC 28.02.2000, que declara la validesa del testament en què mancava la signatura del testador, que s'havia d'haver considerat nul per aquesta omissió, excepte en el cas que el testador no sabés signar, amb la particularitat que es va acreditar que el testador sí que en sabia, però que no ho podia fer en el moment de l'atorgament a causa d'una malaltia. Un cas similar en què el testament fou signat per dos testimonis d'acord amb la llei però amb un error formal és resolt també en sentit favorable a la validesa per la STS 20.03.2012.
- En les SSTJCat 01.10.1991, 04.02.2002 i 16.10.2003, el principi *favor testamenti* serveix per a avalar la presumpció de *iuris tantum* de capacitat del testador, quan es tracta de testaments notariais. En el mateix sentit, vegeu la STSJC 08.05.2014. No obstant això, la presumpció es pot destruir i el principi no pot servir per salvar la nul·litat davant la manca de capacitat quan s'ha pogut demostrar, tal com es pot veure en el cas resolt per la STSJC 07.04.2014.
- Un cas diferent és el resolt per la STS 20.03.2013, en la qual no s'havia fet constar l'apreciació notarial de la capacitat de la testadora. En el cas, aplicant també el principi *favor testamenti*, es distingeix entre forma i formalitat i no es ratifica la nul·litat del testament.

En altres casos, es considera que el principi del *favor testamenti* no té entitat suficient per a evitar la ineficàcia de la disposició testamentària.

En aquest sentit, esmentem les sentències següents:

- La STSJC 07.01.1993, segons la qual el criteri d'interpretar les disposicions testamentàries en sentit favorable a la seva validesa té com a *prius* lògic la legitimitat del testament.
- La STSJC 16.01.1995, que nega també eficàcia al principi del *favor testamenti* per a conferir validesa a un testament que presenta vicis greus de nul·litat. En el mateix sentit, STSJC del 10.02.2011.
- La STSJC 27.05.1999, que no admet l'aplicació del principi del *favor testamenti*, i declara nul el testament segons la legislació anterior, per haver mort el testador abans de la vigència del CS.
- La STSJC 5.04.2004, que precisa que el principi del *favor testamenti* no té ni pot tenir un valor preferent al principi que la voluntat del testador és la llei primordial que governa la successió.
- La STSJC 30.07.2007, que no fa aplicable el principi davant les importants esmenes no salvades pel testador en un testament hològraf que es declara nul també per la manca d'autografia total.
- La STSJC 27.09.2007, que indica que el principi no permet obviar la intervenció de facultatius en l'atorgament d'un testament notarial que es declara nul per manca de capacitat de l'atorgant.

1.4. Formalitats del testament

Amb caràcter general, en l'atorgament de testament s'estableixen les dues formalitats següents:

- **Identificació del testador** quan un tercer ha d'autoritzar la disposició testamentària, per tal que en aquest punt mantingui la seva eficàcia el requisit del caràcter personalíssim de les disposicions testamentàries. Aquest aspecte es regula a l'article 421-7, que fa una remissió general a la normativa que estableix la legislació notarial.
- **Intervenció excepcional de testimonis.** D'acord amb l'article 421-10 – i tal com ja havia establert l'article 107 CS–, en el testament notarial obert si no concorre cap circumstància especial no s'exigeixen testimonis. En cas que siguin necessaris, els testimonis han de reunir les condicions d'idoneïtat que estableix l'article 421-11 del mateix Codi, on destaca que no poden ser afavorits pel testament ni ser el cònjuge o la parella estable del testador ni parents propers seus.

2. Capacitat per a testar i formes testamentàries

2.1. Principi general de capacitat

La llei estableix un principi general de capacitat per a testar, que té unes excepcions d'interpretació restrictiva, amb la conseqüència que només es poden admetre com a incapacitats les que estableix expressament la llei.

Article 421-3 CCC

“Poden testar totes les persones que d'acord amb la llei, no siguin incapaces per a fer-ho”.

Aquest principi favorable a la capacitat per a testar s'ha aplicat en connexió amb el citat principi favor testamenti en les SSTSJ 01.07.1999, 28.02.2000, 13.11.2000, 24.02.2002, 16.10.2003 i 24.05.2004.

2.2. Incapacitats per a testar

L'article 421-4 estableix dos casos en què es produeix incapacitat per a testar:

- **Per raó de l'edat són incapaços per a testar els menors de catorze anys.** Amb referència al testament hològraf s'estableix una regla especial, ja que l'article 421-17.1 exigeix el requisit que el testador sigui major d'edat o que estigui emancipat.
- **Per manca de capacitat natural en el moment d'atorgar-se la disposició testamentària.** Aquesta incapacitat s'aplica als majors de catorze anys que tenen la seva capacitat de discerniment limitada o gairebé anul·lada com a conseqüència d'un defecte físic o psíquic que comporta una manca d'aptitud de la persona de governar-se ella mateixa.

La incapacitat per a testar per manca de capacitat natural del testador s'aplica a les persones que han estat incapacitades per resolució judicial i també a les que no han estat incapacitades. Amb relació a aquestes es planteja el problema de l'apreciació notarial de la seva capacitat tal com exigeix l'article 421-7, que es remet als mitjans que estableix la legislació notarial, la qual és especialment pobre en aquest sentit.

No obstant, tal com s'ha vist, aquesta apreciació notarial de la capacitat del testador es configura jurisprudencialment com una presumpció *iuris tantum* que exigeix una prova rigorosa de la incapacitat natural del testador referida al moment de l'atorgament del testament. Vegeu, en aquest sentit, les SSTSJ 25.06.1990, 03.01.1994, 01.07.1999, 01.10.1999, 24.02.2002, 16.10.2003, 26.01.2009, 17.10.2011, 07.04.2014 i 08.05.2014.

El notari, per tant, aprecia la capacitat però si ho considera pertinent, al marge de poder denegar l'atorgament, pot demanar la intervenció de dos facultatius que certifiquin la capacitat del testador.

Article 421-9. Intervenció de facultatius

“Si el testador no està incapacitat judicialment, el notari n'ha d'apreciar la capacitat per a testar d'acord amb l'article 421-7 i, si ho considera pertinent, pot demanar la intervenció de dos facultatius, els quals, si escau, han de certificar que el testador té en el moment de testar prou capacitat i lucidesa per a fer-ho”.

Un cas particular és el del testament atorgat per persona incapacitada però en interval lúcida, sempre que aquesta circumstància quedi degudament certificada per dos facultatius (art. 421-9.2). Aquesta possibilitat s'aplica quan la sentència d'incapacitació no fa cap pronunciament sobre la capacitat per a testar, quan sotmet la capacitat per a testar a aquestes mateixes prevencions. En el cas resolt per la STS 20.05.1994, es van aplicar, tot i que la sentència d'incapacitació havia privat a l'atorgant de la capacitat per a testar.

En la RDGDEJ 26.11.2015 es presenta el cas del testament atorgat notarialment per persona incapacitada sense complir els requisits de l'article 421-9, i s'hi afirma que l'apreciació notarial no pot suplir aquests requisits.

De l'article 421-4, en resulta que el requisit de la capacitat ha de concórrer en el moment en què s'atorga el testament. Per aquest motiu la declaració judicial d'incapacitat posterior al testament no demostra que el testador no tingui capacitat natural en el moment de testar (STS 22.6.1992 i STSJ 3.1.1994), tot i que en pot ser un indicatiu a tenir en compte. En qualsevol cas la càrrega de la prova de la incapacitat del testador correspon a la part que al·lega la manca de capacitat (STSJC 1.10.1991).

2.3. Expedients per a suplir la manca de capacitat

Per tal d'evitar que les persones mancades de capacitat hagin de morir forçosament intestades, com resultaria d'una aplicació estricta del principi abans esmentat del testament com a acte personalíssim, una vegada més el criteri d'atorgar prevalença a la successió testada sobre la legal ha portat el legislador català a mantenir la vigència de dues institucions tradicionals, que no comporten altra cosa que una substitució en la facultat de testar atorgada per la llei a favor de persones determinades en interès de l'incapaç per a testar: la substitució pupilar i la substitució exemplar.

Lectures recomanades

Sobre els problemes relacionats amb la capacitat del testador vegeu, entre d'altres:

Antoni Vaquer Aloy (2015). “La protecció del testador vulnerable”. *Anuario de Derecho Civil* (núm. II, pàg. 327-368).

Beatriz Verdura Izquierdo (2014). “La problemática derivada del otorgamiento de testamento por personas ancianas”. *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario* (núm. 744, pàg. 1635-1660).

a) La substitució pupil·lar

La substitució pupil·lar és la facultat que la llei atorga al pare i a la mare que exerceixen la potestat de poder atorgar testament no solament amb referència als seus béns propis, sinó també amb relació al patrimoni del seu fill menor de catorze anys, en cas que mori abans d'arribar a l'edat de testar. Aquesta facultat es regula actualment en els articles 425-5 a 425-9.

Cal esmentar que en el cas de la substitució pupil·lar, el dret successori català admet excepcionalment el **principi de troncalitat**, que en essència distingeix una pluralitat de patrimonis, cadascun dels quals i en consideració a la seva procedència té una destinació a favor d'unes categories determinades de successors. Amb relació a la substitució pupil·lar, aquest principi determina que si en el patrimoni del fill impúber substituït es troben béns procedents de la branca paterna o materna, han de succeir en aquests béns amb caràcter preferent els parents de la mateixa branca (art. 425-7).

b) La substitució exemplar

La substitució exemplar és la facultat que la llei atorga als ascendents de poder fer testament no solament amb referència als seus béns propis, sinó també respecte del patrimoni del descendent que sigui legitimari del testador, que ha estat judicialment incapacitat abans o després d'haver-se ordenat la substitució. Aquesta facultat es regula actualment en els articles 425-10 al 424-14.

El CCCat ha introduït novetats significatives respecte al dret anterior en la part que es refereix a la designació de substitut exemplar, modificacions que tenen com a finalitat acomodar el seu règim jurídic al de la successió intestada en el nostre dret, preveure les conseqüències que es poden derivar de la inestabilitat del vincle matrimonial o de la parella estable i, també, la conveniència d'afavorir a les persones o institucions que han assumit la protecció de les persones incapacitades.

Article 425-12. Designació de substitut

“1. La substitució exemplar ha d'ésser ordenada a favor de descendents, del cònjuge o del convivent en parella estable de l'incapaç. A manca d'aquests, es pot ordenar a favor de parents de l'incapaç dins del quart grau de consanguinitat en línia col·lateral. Si manquen els uns i els altres, es pot ordenar a favor de qualsevol persona.

2. La substitució exemplar es pot ordenar, sense haver de respectar l'ordre que estableix l'apartat 1, a favor de les persones físiques o jurídiques que hagin exercit la tutela de l'incapaç o que hagin assumit deures de cura i prestació d'aliments a aquest i els hagin complert fins a la seva mort”.

2.4. Les formes testamentàries

El dret civil català permet que el testador pugui manifestar la seva darrera voluntat valent-se de les formes testamentàries següents:

a) Testaments comuns ordinaris

Els testaments comuns ordinaris són aquelles formes testamentàries que en circumstàncies normals estan a l'abast de qualsevol testador. Com a testaments comuns ordinaris, el CCCat regula els següents:

- El **testament notarial obert**, en el qual el testador exterioritza la seva darrera voluntat al notari autoritzant d'acord amb els requisits que estableix l'article 421-13. El testador ha de tenir almenys 14 anys i capacitat natural suficient en el moment de l'atorgament, segons l'article 421-4.

Article 421-13. Redacció i autorització del testament obert

1. En el testament obert, el testador expressa la seva voluntat al notari de paraula o per escrit, i el mateix notari redacta el testament d'acord amb la voluntat del testador, expressant-hi el lloc, la data i l'hora de l'atorgament.

2. Un cop redactat, el testament és llegit al testador o pel testador i, tot seguit, és signat, per ell o per dos testimonis si declara que no sap o no pot signar, i autoritzat d'acord amb la legislació notarial.

- El testament notarial tancat, que es caracteritza pel fet que és el mateix testador qui redacta el testament, en forma autògrafa o per mitjans amb expressió de lloc i data, podent ser, fins i tot, redactat per una altra persona per encàrrec seu. El testador ha de signar tots els fulls i al final del testament, havent salvat les esmenes. S'admet que sigui redactat en suport electrònic, havent-se de signar aleshores amb una signatura electrònica reconeguda. En aquest testament, el testador manté en secret la seva darrera voluntat, ja que el notari es limita a manifestar en el sobre que conté el testament la seva autorització i protocol·lització, segons les prevencions que estableixen els articles 421-14, 421-15 i 421-16.
- El testament hològraf en el qual el testador, que ha de ser major d'edat o estar emancipat, redacta ell mateix de manera autògrafa el testament i el signa. En aquest cas es manté en secret o de manera reservada segons la pròpia voluntat del causant el mateix fet de l'atorgament. El testament s'atorga doncs sense intervenció notarial –cosa que en pot augmentar el risc de nul·litat per defecte tant de forma com de contingut, tal com ens mostra la jurisprudència– i pot no quedar tampoc cap mena de constància del seu atorgament –cosa que augmenta el risc de la seva desaparició–, i se li apliquen els requisits dels articles 421-17 i 421-19. En particular, el testament ha d'estar escrit i signat de la mà del testador –es manté el criteri tradicional i no s'admet el suport informàtic–, indicant-hi lloc i data de l'atorgament, i no han d'aparèixer-hi esmenes no salvades. A més, no s'ha

Testament notarial obert

El testament, malgrat ser obert, es manté de manera reservada per part del notari en el seu propi protocol i, a més, ha d'emetre comunicació al Registre d'Actes de Darrera Voluntat sobre el seu atorgament (vegeu Annex II del Reglament Notarial). El testador obté una còpia simple del testament atorgat.

de produir la caducitat del testament, que està establerta en un període de quatre anys posteriors a la mort del causant.

Article 421-17. Requisits de validesa

“1. Només poden atorgar testament hològraf les persones majors d’edat i els menors emancipats.

2. Perquè el testament hològraf sigui vàlid cal:

a) Que estigui escrit i signat de manera autògrafa pel testador amb la indicació del lloc i la data de l’atorgament. Si conté paraules ratllades, esmenades, afegides o entre línies, l’atorgant les ha de salvar amb la seva signatura.

b) Que es presenti davant el jutge o el funcionari competent a fi que sigui adverat i se n’ordeni la protocol·lització”.

Article 421-19. Caducitat del testament

“1. Els testaments hològrafs caduquen si no es presenten perquè siguin adverats en el termini de quatre anys comptats des de la mort del testador i no es protocol·litzen en el termini de sis mesos comptats des de la resolució de l’expedient.

2. Si durant els terminis que fixa l’apartat 1 s’interposa una demanda sobre la validesa del testament, aquest s’ha de protocol·litzar en el termini de sis mesos comptats des del moment en què la resolució judicial esdevé ferma”.

A més, l’article 421-18 exigeix la seva adveració i protocol·lització per tal que pugui ser efectivament aplicat.

Article 421-18. Adveració

“1. El jutge o el funcionari competent per a adverar el testament n’ha de comprovar l’autenticitat d’acord amb la llei.

2. Si resulta que el testament és autèntic, se n’ha d’acordar la protocol·lització notarial, amb testimoni de la resolució dictada. En cas contrari, se n’ha de denegar la protocol·lització.

3. La resolució dictada en l’expedient d’adveració s’ha de complir encara que s’hi hagi formulat oposició. En aquest cas, els interessats poden fer valer llurs drets en el judici corresponent”.

La STSJC 16.12.2002 no admet que pugui tenir la condició de testament hològraf la carta d’una persona que declara que ha atorgat un testament en el qual havia fet una distribució determinada dels seus béns. En un sentit similar, en el cas resolt per la STSJC 07.01.1993 es distingeix entre l’esborrany o esbós de testament i el testament, als efectes de determinar si existia ànim o voluntat testamentària.

La STSJC 05.04.2004 no admet com a testament hològraf un document privat manuscrit pel testador posterior a un testament notarial, encara que li reconeix eficàcia com a codicil hològraf.

El requisit de la signatura ha estat analitzat en la STSJC 16.03.2015, on es dona per vàlida la feta pel causant encara que no fos la seva habitual. En la STSJC 09.09.2013 es considera vàlid el testament malgrat no contenir indicació del lloc d’atorgament, tot fent una distinció entre forma i formalisme que no afec-

Adveració judicial i notarial

La modificació de l’article 689 CC per la LJV del 2015 elimina la competència judicial per l’adverament i l’atorga únicament al notari, cosa que pot comportar algun problema de coordinació normativa. Pel que fa a l’adveració notarial, vegeu els articles 61-63 de la Llei del notariat, també modificats per la LJV 2015.

ta la validesa –principi *favor testamenti*–, tal com s'admet ja en l'article 422-1.2. En canvi, en la STSJC 30.07.2007 aquest mateix principi no pot servir per a salvar de la nul·litat el testament hològraf on apareixen esmenes no salvades.

En relació amb el dret anterior al CCCat, són interessants les SSTSJC 23.04.1998 –validesa del testament atorgat en un hospital però sense fer-hi constar el lloc d'atorgament per determinació indirecta del lloc– i 08.06.1998 –testament on no hi consta la data, que es considera nul.

Lectura recomanada

E. Bosch Capdevila (2003).
"Carta o testament?". *InDret*.

b) Testaments en formes especials

D'acord amb l'article 421-10.2, les circumstàncies especials es donen quan el testador sigui cec, sord o per si per qualsevol causa no sap o no pot signar o declara que no sap o no pot llegir per si mateix el testament.

En aquests casos, l'especialitat recau únicament, i lluny de buscar altres fórmules, en la intervenció de testimonis en l'atorgament del testament notarial, els quals han de ser idonis d'acord amb les prevencions de l'article 421-11 i tenen la funció de suplir les capacitats que el testador no pot utilitzar.

c) Codicil

El codicil es pot definir, d'acord amb l'article 421-20, com un acte de disposició per causa de mort que s'ha d'atorgar amb les mateixes formalitats que la llei estableix per als testaments, i que té com a finalitat afegir alguna cosa al testament, com ara alguna disposició particular com un llegat, o modificar-lo parcialment, o bé, en cas d'absència de testament, ordenar disposicions a càrrec dels hereus abintestats. També pot servir per tal que l'heretant disposi dels béns que s'hagi reservat per a disposar-ne més endavant en cas d'haver atorgat un pacte successori.

El codicil, però, no pot contenir institució d'hereu ni revocar una institució hereditària anterior. Sobre la ineficàcia d'una substitució vulgar de l'hereu establerta en un codicil, vegeu la STSJC 25.01.2001. I sobre l'abast dels requisits de forma, vegeu la STSJC 05.04.2004. No obstant, sí que s'admet l'ordenació d'una substitució fideicomissària (art. 426-2).

Article 421-20. Codicil

"1. En codicil, l'atorgant disposa dels béns que s'ha reservat per a testar en heretament, addiciona alguna cosa al testament, el reforma parcialment o, si manca aquest, dicta disposicions successòries a càrrec dels seus hereus abintestat.

2. En codicil, no es pot instituir o excloure cap hereu, ni revocar la institució atorgada anteriorment. Tampoc no es pot nomenar marmessor universal, ni ordenar substitucions o condicions, llevat que s'imposin als legataris.

3. Els codicils s'han d'atorgar amb les mateixes solemnitats externes que els testaments".

L'exigència de la institució d'hereu per a la validesa del testament, segons l'article 423-1.1, determina l'oportunitat de mantenir vigent en el nostre dret la figura del codicil, ja que l'article 422-6.1 –clàusula codicil·lar– permet la conversió en codicil del testament que sigui nul o ineficax per manca d'institució d'hereu, en establir que val com a codicil si en compleix els requisits.

d) Memòries testamentàries

Les memòries testamentàries són una modalitat de les disposicions per causa de mort que poden complementar el testament, en l'atorgament de les quals no s'exigeixen uns requisits gaire estrictes, llevat de la signatura del testador en tots els fulls, tot i que actualment s'admet que sigui electrònica; la referència a un testament anterior en el que normalment també s'hi fa referència, i que tinguin un contingut limitat als actes que esmenta l'article 421-21 i que no poden superar el 10% del cabal relict.

Article 421-21. Memòries testamentàries

“1. Les memòries testamentàries signades pel testador en tots els fulls o, si escau, per mitjà d'una signatura electrònica reconeguda i que al·ludeixen a un testament anterior valen com a codicil, sigui quina sigui llur forma, si es demostra o es reconeix en qualsevol temps llur autenticitat i compleixen, si escau, els requisits formals que el testador exigeix en el seu testament.

2. En les memòries testamentàries, només es poden ordenar disposicions que no excedeixin el 10% del cabal relict i que es refereixin a diners, objectes personals, joies, roba i parament de casa o a obligacions d'importància moderada a càrrec dels hereus o els legataris.

3. En les memòries testamentàries, es poden adoptar previsions sobre la donació dels propis òrgans o del cos i sobre la incineració o la forma d'enterrament”.

Sobre la ineficàcia de les memòries testamentàries que s'extralimiten del seu contingut possible segons la llei, són il·lustratives les SSTSJ 16.01.1995 –on se superava el límit anterior del 5%, article 123 CS– i de 9.06.1997. També es produeix extralimitació en el cas resolt per la STSJ 10.02.2011; en canvi, en la STSJ 13.07.2015 es declara la nul·litat parcial per l'establiment de condicions il·lícites.

3. Ineficàcia de les disposicions testamentàries

En general, es pot parlar d'ineficàcia de les disposicions testamentàries amb referència a una pluralitat de causes que impedeixen que puguin assolir els seus efectes propis, que són els de regular el destí *post mortem* del patrimoni del testador d'acord amb la seva voluntat.

Les disposicions testamentàries poden esdevenir ineficaces per defectes estructurals o per causes sobrevingudes.

3.1. Defectes estructurals

La ineficàcia de les disposicions testamentàries per defectes estructurals o intrínsecs es projecta sobre uns defectes que apareixen amb relació al seu atorgament o el seu contingut. Aquests defectes poden afectar la totalitat de la disposició testamentària o únicament unes disposicions concretes (en aquest darrer cas es parla d'ineficàcia parcial).

1) Ineficàcia total

Les disposicions testamentàries són nul·les en els supòsits següents:

a) Quan el testador està mancat de la capacitat per a testar que exigeix la llei (art. 422-1.1 en relació amb art. 421-4 i 421-17), la qual cosa origina la seva nul·litat total.

La manca de capacitat natural del testador en el moment de l'atorgament és un problema creixent a conseqüència de la incidència d'afectacions sobre persones d'edat avançada i per la manca de mecanismes adients previstos per la llei per tal que es pugui apreciar correctament aquesta capacitat. Així, per més que es vingui exigint una prova evident per a trencar la presumpció *iuris tantum* derivada de l'apreciació notarial de la capacitat, s'aprecia la nul·litat del testament per manca de capacitat en diversos casos, entre d'altres, vegeu les SSTSJ, 01.07.1999, 04.09.2006, 27.09.2007, 26.01.2009, 17.10.2011 i 07.04.2014.

En canvi, en la STSJ 08.05.2014 no s'aprecia manca de capacitat per la mera circumstància de l'edat avançada dels testadors; amb anterioritat també es desestima la pretensió de nul·litat per manca de prova suficient per a destruir l'apreciació notarial en les SSTSJ 01.10.1991, 04.02.2002 i 16.10.2003.

Lectura recomanada

J. Marsal Guillamet (2009). "La ineficàcia dels actes i disposicions d'última voluntat". A: Àrea de Dret Civil, Universitat de Girona (coord.). *Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa. El nou dret successori del Codi civil de Catalunya* (pàg. 129-147). Girona: Documenta Universitaria.

b) Per no observar-se els requisits de forma que estableix la llei o per no ajustar-se la disposició testamentària a cap dels tipus previstos en el CCCat (vegeu art. 422-1.1 en relació amb l'art. 421-5). Pel que fa als defectes que no incideixen sobre els elements bàsics de la disposició testamentària, vegeu les referències anteriors sobre el principi *favor testamenti*.

Com a excepcions a la nul·litat per defectes de forma, esmentem les de l'article 422-1.2 CCCat, que salven la nul·litat per manca d'indicació del lloc o de la data d'atorgament sempre que es puguin acreditar d'alguna altra manera, així com la manca d'indicació de l'hora, que no comporta la nul·litat de testament sempre que el testador no n'hagi atorgat cap altra el mateix dia.

c) Per vicis de la voluntat testamentària si en el moment d'atorgar-se la disposició concorre engany, violència o intimidació greu (art. 422-1.1). En el cas resolt per la STSJC 08.04.2010 s'aprecia la nul·litat del testament per intimidació sobre la testadora, i en la STS 25.11.2014 es considera acreditat el dol sobre el testador.

d) Per manca d'institució originària d'hereu (art. 422-1.3 i 423-1), excepte els testaments atorgats per persones subjectes al dret local de Tortosa, o quan el testament conté nomenament de marmessor universal, supòsit també esmentat en l'article 429-7.2.

e) En cas de preterició errònia de legitimaris, encara que es tracta d'una causa de nul·litat sobrevinguda, que sols és operativa a instàncies del legitimari preterit (art. 422-7) i presenta importants excepcions (vegeu art. 451-16.2). En la STSJC 25.02.2016 s'aprecia la preterició i es declara nul el testament hològraf.

2) Ineficàcia parcial

Si els vicis de la voluntat testamentària recauen únicament sobre disposicions concretes, ens trobem davant d'un supòsit de nul·litat parcial, és a dir, la ineficàcia no es fa extensiva per regla general a la totalitat del testament.

Segons l'article 422-2, la nul·litat parcial s'origina en els casos següents:

- Disposicions testamentàries **atorgades amb engany, violència o intimidació greu**.
- Disposicions testamentàries fetes a favor d'una **persona indigna de succeir** o afectada per una **inhabilitació successòria**: sobre causes d'indignitat successòria, vegeu l'article 412-3, i sobre causes d'inhabilitació successòria, l'article 412-5.

- Disposició testamentària feta amb **error en la persona o amb l'objecte**. Sobre les diferències entre l'error en la persona de l'instituït i l'error en el nom de l'instituït, és interessant la STS 30.01.1931 (RJ 901).
- Com causa d'ineficàcia parcial inclou l'article 422-2.2 la que es deriva del testament atorgat per creure erròniament el testador que havia mort l'hereu instituït en testament anterior.
- Disposició testamentària atorgada amb **error en els motius**, tret que resulti ésser una altra la voluntat del testador.

3) L'acció de nul·litat de les disposicions testamentàries

- Segons l'article 422-3.1 es reconeix legitimació per a l'exercici de l'acció de nul·litat als hereus testamentaris o abintestats que puguin obtenir qual·sevol benefici patrimonial en el supòsit que es declari la ineficàcia de la disposició testamentària o alguna de les seves disposicions concretes i els seus hereus, acció que l'apartat 4 del precepte fa extensiva als seus hereus.
- Cal tenir en compte que en el dret actual el testador no pot prohibir ni condicionar la institució al fet que l'instituït no impugni el testament. Així, l'article 423-18 estableix que la condició imposada pel testador de no impugnar el testament o de no recórrer als tribunals amb relació a la seva successió s'ha de tenir per no posada i no afecta en cap cas ni l'eficàcia del testament ni de la institució sotmesa a la condició. Sobre aquesta prohibició es poden veure les SSTJC 21.12.1992, 03.04.1995, 16.12.1999 i 10.07.2000.
- La demanda s'ha d'adreçar contra totes les persones que ostenten drets successoris que es deriven de la disposició testamentària que s'impugna, d'acord amb les regles del litisconsorci passiu necessari; vegeu també l'article 429-8.2 sobre legitimació dels marmessors.
- L'acció de nul·litat del testament caduca al cap de quatre anys a comptar des que la persona legitimada per a exercir-la coneix o pot conèixer raonablement la causa de nul·litat (art. 422-3.2).
- L'acció de nul·litat és transmissible als hereus, però no la poden exercir els creditors de l'herència.

4) Convalidació

Si el defecte que origina la ineficàcia no es pot considerar essencial, se'n permet l'esmena per voluntat dels interessats mitjançant la convalidació, que implica considerar vàlid allò que era inicialment nul com a conseqüència de la conducta dels que estan legitimats per a l'exercici de l'acció de nul·litat.

L'article 422-3.3 permet considerar com a causa de convalidació del testament el fet que, després de la mort del testador, les persones legitimades per a l'exercici de l'acció de nul·litat admeten la validesa del testament, l'executin voluntàriament o renunciïn a l'acció (vegeu STSJC 27.5.1999). El mateix règim s'aplica en el cas de preterició errònia de legitimaris (art. 422-7.2).

5) Efectes de la declaració d'ineficàcia

D'acord amb l'article 422-4, els efectes de la declaració de nul·litat són essencialment:

- La nul·litat del testament determina que la successió es regeixi pel testament anterior vàlid o, si no n'hi ha, que s'obri la successió intestada. En entendre la nul·litat com a inexistència i impossibilitat de produir cap mena d'efecte jurídic, la norma fa reviure el testament anterior que havia quedat revocat pel que es declarat nul posteriorment. Per tant, la nul·litat del testament no ens aboca sempre i directament a la successió intestada.
- La nul·litat del testament determina també la ineficàcia de les disposicions atorgades *per relationem* a la que s'ha declarat nul·la (art. 422-4.2). Per tant, implica la nul·litat dels codicils i memòries testamentàries atorgades pel testador, excepte que siguin compatibles amb el testament anterior que hagi de regir la successió. Cal però no confondre aquesta nul·litat dels codicils i altres instruments amb la possible conversió del testament nul en codicil, tal com es destaca en l'apartat següent.
- La nul·litat de disposicions testamentàries concretes aboca a un supòsit de nul·litat parcial de la disposició testamentària (art. 422-5), tret que es pugui considerar que és una altra la voluntat del testador.

6) Conversió de les disposicions testamentàries nul·les

Entenem per conversió, el remei que a vegades estableix la llei per tal d'evitar la nul·litat de les disposicions testamentàries, cosa que és novament una manifestació del principi favor testamenti i de la prevalença de la successió voluntària. Es distingeix entre els tipus de conversió següents:

- **Conversió formal**, que en el cas de l'article 422-6.2 permet convertir el testament tancat nul per defecte de forma en un testament hològraf vàlid, sempre que en compleixi els requisits.
- **Conversió material**, que té una manifestació concreta en l'anomenada *clàusula codicil·lar*, que segons l'article 422-6.1 determina que el testament nul per manca d'institució d'hereu pugui ésser vàlid com a codicil. Cal advertir, doncs, que aquesta figura només es pot utilitzar en cas que la nul·litat derivi de la manca d'institució d'hereu i no pas per altres causes.

En aquest sentit, vegeu la STSJC 07.01.1993, on la nul·litat derivada d'un defecte de forma no es pot superar amb aquesta conversió.

3.2. Causes sobrevingudes

La disposició testamentària inicialment vàlida pot esdevenir posteriorment ineficax per haver-se produït uns fets posteriors que en determinen la ineficàcia o caducitat.

a) La revocació

El principi de la llibertat de disposició per causa de mort, el caràcter essencialment unilateral del testament i la seva finalitat de reflectir la darrera voluntat del causant de la successió determinen la revocabilitat essencial de les disposicions testamentàries (art. 422-8.1) i **el fet que el testament que regirà la successió sempre serà el darrer vàlid que hagi atorgat el causant**, tot i que amb algunes matisacions que es poden preveure en el mateix testament per a mantenir la validesa de part de les disposicions anteriors.

La revocació, que determina la ineficàcia de la disposició testamentària, pot ser expressa, tàcita i, fins i tot, en el cas de les formes hològrafes, presumpta.

La revocació és **expressa** si el testador l'estableix de manera directa en la seva disposició de darrera voluntat, com és usual en els testaments notariais (art. 422-9.1).

A més, l'article 422-9.5 admet pel dret actual i superant la contradicció amb el principi de la necessitat d'institució d'hereu, el testament merament revocatori en el qual el testador no institueix cap hereu però revoca un testament anterior, fent aleshores aplicable les normes de la successió intestada.

La revocació **tàcita** es produeix com a conseqüència **d'haver-se atorgat un testament posterior vàlid**. En aquest cas, però, cal tenir en compte les precisions següents en relació a com es pot haver manifestat el testador respecte de la revocació. Així:

- Si el testador ordena de manera expressa en el testament que l'anterior subsisteixi en tot o en part, l'anterior manté la seva eficàcia en tot el que el testament posterior no revocui, o en les parts a què no s'oposi o que no contradigui (art. 422-9.3).
- El mateix règim s'aplica quan el testador ordena de manera expressa en el testament posterior que l'anterior revocat recuperi eficàcia, encara que el posterior no contingui institució d'hereu, sempre que es confirmi la

Lectura recomanada

Sobre aquesta figura podeu veure:

S. Camacho Clavijo (2015). "El concepte de testament merament revocatori". *RCDP* (núm. 2, pàg. 123-142).

institució, almenys, d'un dels hereus instituïts en el testament anterior (art. 422-9.4).

A més, cal tenir present que el **testament nul no té lògicament força revocatori**. Per tant, no provoquen la revocació tàcita els testaments nuls per defectes estructurals (art. 422-1); el testament ineficaç per preterició errònia de legitimaris (art. 422-7); els testaments caducats, ja que la caducitat produeix els mateixos efectes que la nul·litat (art. 422-4.3) ni, finalment, els testaments destruïts sense possibilitat de reconstrucció (art. 422-9.2).

Article 422-9. Abast de la revocació dels testaments

“1. La revocació és expressa si el testador l'ordena en testament.

2. L'atorgament d'un testament vàlid i eficaç revoca de ple dret el testament anterior. Conseqüentment, no produeixen efectes revocatoris els testaments a què fan referència els articles 422-1 i 422-7, sens perjudici del que estableix l'article 422-3.2 i 3, ni els testaments caducats. Tampoc no tenen eficàcia revocatori els testaments destruïts sense possibilitat de reconstrucció.

3. Si el testador ordena de forma expressa en el testament que l'anterior subsisteixi totalment o parcialment, aquest manté l'eficàcia en tot el que l'atorgat posteriorment no revocui o en les parts a què no s'oposi o que no contradigui.

4. El que estableix l'apartat 3 s'aplica també si el testador ordena expressament en el testament que un d'anterior revocat recuperi l'eficàcia, encara que el posterior no contingui institució d'hereu, sempre que es confirmi la institució, almenys, d'un dels hereus instituïts en el testament anterior.

5. El testament merament revocatori determina que la successió es defereixi d'acord amb les normes de la successió intestada”.

La revocació **presumpta** deriva del fet de no conservar la disposició testamentària hològrafa la seva forma en el moment de la mort del causant o també per haver-se destruït el document.

Article 422-10. Revocació material del testament hològraf

“1. El testament i el codicil hològrafs i les memòries testamentàries es presumeixen revocades si apareixen esquinçats o inutilitzats, o si les signatures que els autoritzen apareixen esborrades, raspades o esmenades sense salvar, llevat que es provi que aquests fets han ocorregut sense el coneixement o la voluntat del testador o han estat duts a terme pel testador en estat de malaltia mental.

2. Si en el text dels testaments i codicils hològrafs o de les memòries testamentàries apareix només alguna esmena o algun canvi, es presumeix que el testador ha volgut modificar o revocar el testament en aquesta part, d'acord amb els requisits que estableix l'article 421-17, llevat de la prova a què fa referència l'apartat 1”.

La revocació també es provoca entre les diferents formes testamentàries, i present en consideració el caràcter complementari d'unes sobre les altres convé precisar-ne l'abast.

Així, en la revocació **expressa** s'ha de precisar que el testament posterior pot revocar el codicil i les memòries testamentàries anteriors (art. 422-12.1), el testament pot ésser revocat parcialment per un codicil posterior (art. 422-11), els testaments i els codicils poden ésser revocats parcialment per una memòria

testamentària posterior (art. 421-22), un codicil pot ésser revocat per un codicil posterior (art. 422-12.3) i una memòria testamentària pot ésser revocada per una memòria testamentària posterior (art. 422-12.4).

Pel que fa referència a l'abast de la revocació **tàcita**, interessa precisar que el codicil posterior revoca o pot revocar el codicil i el testament anteriors en la mesura que siguin incompatibles (art. 422-11 i 422-12.2), i que la memòria testamentària posterior revoca l'anterior en allò que siguin incompatibles (art. 422-12.4).

Sobre la revocació parcial del testament per un codicil posterior, són interessants la STS 23.02.1962 (RJ 1351) i la STSJC 23.09.1997.

D'altra banda, convé recordar que, com a efecte de la prelación entre els títols successoris, una disposició testamentària també pot ésser revocada per un heretament posterior vàlid i, en aquest cas, encara que hi sigui compatible (art. 431-23.1).

Com a excepció a la revocació també s'ha de destacar que, malgrat que es revocui el testament o disposició testamentària, això no provoca necessàriament la revocació d'actes jurídics que el testament o el codicil pot documentar tot i que no formin part del seu contingut més propi. Aquest és el cas del reconeixement de la filiació no matrimonial, tal com estableix l'article 422-8.2.

b) La ineficàcia de les disposicions en cas de crisi matrimonial o de parella

D'altra banda, l'article 422-13 preveu la ineficàcia de les disposicions fetes a favor del cònjuge, convivent o dels parents més propers d'aquests quan després d'haver-se atorgat la disposició testamentària el matrimoni o la parella han fet crisi. La norma provoca la ineficàcia doncs en cas que el testador no hagi modificat el seu testament en la creença, en part discutible, que reconstrueix una probable voluntat del testador malgrat que aquest no ha modificat el seu testament. La norma, però, també permet (apartat 3) mantenir-ne l'eficàcia si del context del testament resulta que s'haurien ordenat igualment.

Article 422-13. Ineficàcia sobrevinguda per crisi matrimonial o de convivència

“1. La institució d'hereu, els llegats i les altres disposicions que s'hagin ordenat a favor del cònjuge del causant esdevenen ineficaços si, després d'haver estat atorgats, els cònjuges se separen de fet o judicialment, o es divorcien, o el matrimoni és declarat nul, i també si en el moment de la mort hi ha pendent una demanda de separació, divorci o nul·litat matrimonial, llevat de reconciliació.

2. Les disposicions a favor del convivent en parella estable esdevenen ineficaces si, després d'haver estat atorgades, els convivents se separen de fet, llevat que reprenquin la convivència, o s'extingeix la unió per una causa que no sigui la defunció d'un dels membres de la parella o el matrimoni entre ambdós.

3. Les disposicions a favor del cònjuge del convivent en parella estable mantenen l'eficàcia si del context del testament, el codicil o la memòria testamentària resulta que el testador les hauria ordenades fins i tot en els casos que regulen els apartats 1 i 2”.

4. Aquest article també s'aplica als parents que només ho siguin del cònjuge o convivent, en línia directa o en línia col·lateral dins del quart grau, tant per consanguinitat com per afinitat”.

Sobre aquest tema són interessants les SSTJC 05.01.2012 i 1.10.2012, on, tot i aplicar-se el dret anterior (art. 132 CS) s'analitza la norma i els efectes de la separació de fet i de la separació judicial; igualment, la RDGDEJ 5.12.2013 sobre el manteniment d'efectes de les disposicions atorgades dos anys després de la separació.

La ineficàcia es va estendre també a la designació com a substituta vulgar de l'esposa en el cas resolt per la interlocutòria del president de la Sala Civil del TSJC 03.06.2002. En canvi, no es va estendre en el cas dels descendents del cònjuge en la RDGDEJ 17.09.2010, moment en el qual encara no s'havia aprovat el nou apartat 4.

c) Caducitat de les disposicions testamentàries

La caducitat implica que la disposició testamentària esdevé ineficaç si no s'acompleixen determinades formalitats que estableix la llei, que s'han d'observar després de la mort del causant.

Amb relació als testaments hològrafs, l'article 421-19 estableix la seva caducitat si no es presenten per a la seva adreçació en el termini de quatre anys comptats des de la mort del testador i no es protocol·litzen en el termini de sis mesos comptats des de la resolució de l'expedient.

Efecte fonamental de la caducitat és que produeix les mateixes conseqüències que la seva nul·litat (art. 422-4.3).

Apartat 4 de l'article 422-13

L'apartat 4 va ser introduït per la Llei 6/2015, que fa aplicable la ineficàcia en relació amb els parents, ja existent en els pactes successoris (vegeu art. 431-17.2), i fixa també el grau de parentiu.

4. Interpretació del testament

4.1. Principis generals

La interpretació del testament implica reconstruir i posar en pràctica la voluntat del testador per tal que es pugui realitzar plenament després de la seva mort, és a dir, quan ja no pot aclarir quina era la seva voluntat.

La voluntat testamentària és unilateral i no receptícia, la qual cosa explica que, en la matèria que ara interessa, la interpretació de les disposicions testamentàries s'ha de fer d'acord amb uns criteris essencialment subjectius per tal d'investigar la voluntat exacta, real o almenys probable del testador. Els criteris objectius es fonamenten en la confiança que la declaració de voluntat pot suscitar envers terceres persones i, per això, en matèria d'interpretació del testament tenen un relleu més aviat escàs.

4.2. Investigació de la voluntat del testador

Pel que fa a la investigació de la voluntat del testador, és fonamental l'article 421-6.1:

“En la interpretació del testament hom s'ha d'atenir plenament a la veritable voluntat del testador, sense haver-se de subjectar necessàriament al significat literal de les paraules emprades”.

D'aquest precepte en resulten les consideracions següents:

- La interpretació s'ha d'adreçar a investigar la voluntat del testador, ja que, segons el precepte transcrit, la discrepància possible entre l'element intencional i el sentit literal de les paraules emprades pel testador s'ha de resoldre a favor de la veritable voluntat del testador.
Vegeu les SSTJC 30.06.2009, on es planteja la validesa d'una prohibició de disposar que passa a ser considerada com una recomanació; 20.12.2004 sobre la determinació de l'abast concret de l'atribució efectuada de diverses propietats a la cala Sa Tuna; 05.04.2004 també sobre l'abast de la disposició feta pel testador, i STS 19.12.2006 en relació amb un testament hològraf. També és interessant la STS 21.01.2003 sobre el sentit de l'expressió “obligació modal” i la STSJC 06.07.2015.
- Com que la voluntat del testador es manifesta mitjançant les paraules que apareixen en el testament com a document, s'imposa donar a aquestes un sentit determinat. És a dir, cal atribuir a les paraules emprades pel

testador el sentit que realment els volia donar, encara que sigui diferent del sentit que les seves paraules puguin tenir en el llenguatge corrent. Vegeu les SSTSJ 18.12.1997 i 27.05.2002. Les paraules del testador s'han d'interpretar d'acord amb el material probatori que aclareix el seu sentit, segons la STSJ 20.12.2004.

- Les paraules emprades pel testador s'han d'interpretar segons els usos corrents del llenguatge si el testament s'ha atorgat sense la intervenció de cap professional del dret, i en sentit tècnic si la disposició testamentària ha estat autoritzada per un notari. És interessant en aquest punt la RDGRN 25.09.1987.
- La voluntat del testador s'ha d'interpretar d'acord amb el sentit que volia donar a les seves paraules en el moment en què va atorgar la disposició testamentària, perquè si es pretén que els volia donar després un sentit diferent, cal pensar que normalment hauria revocat la disposició testamentària per tal d'adaptar-la a la nova realitat. En aquest sentit, vegeu la STSJ 19.07.1993 i l'RDGDEJ 01.02.2006.

En aquest punt resulta interessant la STEDH, Estrasburg, 13.07.2004. **Pla Puncernau vs. Andorra**. El cas presenta el problema de l'abast de la substitució fideïcomissària tradicional catalana que ha d'operar en el cas d'absència de descendents de l'hereu instituït. Malgrat la claredat de la clàusula testamentària referida a fills de "legítim matrimoni catòlic", es considera discriminatòria i contrària a dret l'exclusió dels fills adoptius, més encara quan el dret actual ha eliminat qualsevol diferència derivada de la filiació.

- Incidència del principi del *favor testamenti* en la interpretació de les disposicions testamentàries, tal com resulta de l'article 421-6.2, en el qual es preveu que "Les clàusules ambigües o fosques s'interpreten en sentit favorable a llur eficàcia, comparant les unes amb les altres, i si hi ha una contradicció irreductible, no és vàlida cap de les que pugnen substancialment entre elles. Les disposicions intel·ligibles es consideren no formulades". Vegeu la STSJ 06.11.2000.

4.3. Mitjans d'interpretació

- Els mitjans d'interpretació del testament són el mateix testament i les disposicions testamentàries que el complementen, és a dir, els codicils i les memòries testamentàries que pot haver atorgat el testador.
- La jurisprudència admet també la possibilitat d'interpretar les disposicions testamentàries valent-se dels anomenats **mitjans extrínsecs d'interpretació**, és a dir, externs al testament que s'ha d'interpretar, com

Lectures recomanades

Sobre STEDH, Estrasburg, 13.07.2004, es poden veure els comentaris:

E. Arroyo i Amayuelas; D. Bondia García (2004). "¿Interpretación de testamento contraria a los derechos humanos?". *DPC* (núm. 18, pàg. 7 i seg.).

J. Marsal Guillamet (2005). "Els fills posats en condició. Interpretació del testament i discriminació". *RJC* (pàg. 477 i seg.).

poden ésser documents privats del testador o altres testaments seus anteriors.

Vegeu, en aquest sentit, les SSTSJC 11.11.2002 i 20.12.2004; però segons la STSJC 25.1.2001, no escau emprar com a mitjà d'interpretació un document del testador nul com a testament i com a codicil.

4.4. Regles particulars en matèria d'interpretació

El CCCat estableix algunes normes concretes per a la interpretació de la institució d'hereu. Així, en primer lloc, cal tenir en compte la seva interpretació àmplia d'acord amb l'article 423-2. A més, el mateix Codi ens dona algunes normes concretes en diversos casos. Així:

- Per a la institució conjunta, que d'acord amb l'article 423-6 es considera feta a parts iguals, excepte que s'hagi establert de manera diferent.
- Per a la feta a favor d'una persona i els seus fills, que d'acord amb l'article 423-7 la designació és únicament a favor de la persona i els seus fills són considerats com a substituïts vulgars.
- Per a la feta a favor dels fills sense designació de noms, que d'acord amb l'article 423-8.1 inclou tots els descendents, els quals però no venen cridats tots conjuntament, ja que caldrà seguir l'ordre legal de crides de la successió intestada. En aquest cas, però, el testador pot limitar aquest efectes en cas que hagi establert un dret d'acrèixer entre els cohereus; vegeu en aquest sentit la STSJC 26.07.2007.
D'altra banda, és destacable que l'article 423-8.2 fa aplicable la mateixa solució també si es designen nominativament tots els fills per parts iguals, cosa que dona entrada a l'aplicació en aquests casos a una mena de substitució vulgar implícita, tot i que el Codi no ho esmenta expressament, o bé a un dret de representació que podem entendre aplicable al remetre's la norma a l'ordre de crides de la successió intestada.
- Per a la feta a favor dels parents, que d'acord amb l'article 423-9 inclou tots els parents però aplicant, novament, l'ordre de crida de la successió intestada.

5. Execució de les disposicions testamentàries

5.1. El càrrec de marmessor

El causant de la successió pot encomanar a tercera o a terceres persones el compliment de la seva voluntat, la qual cosa origina la figura del marmessor, que d'acord amb l'article 429-1.1 és la persona nomenada pel causant per tal d'executar o fer executar en nom propi i en interès aliè les disposicions de darrera voluntat, segons allò que expressa el testament.

En l'àmbit doctrinal, es discuteix la configuració jurídica del càrrec de marmessor o executor testamentari. La jurisprudència més recent el configura com un encàrrec de confiança fet pel testador a l'executor testamentari, al qual atribueix unes facultats d'administració i de disposició del cabal hereditari que ha d'exercir d'acord amb les instruccions que ha rebut del causant i en interès de les persones involucrades en el procés successori.

Sobre la configuració jurídica del càrrec de marmessor, són interessants les SSTJJC 07.10.1996, 23.04.1998, 03.12.2001 i 15.03.2007.

5.2. Constitució del càrrec

La constitució del càrrec té lloc en dos moments: el nomenament per part del causant i l'acceptació del designat.

a) Nomenament de marmessor

El nomenament de marmessor és una **facultat exclusiva del causant**, el qual en pot nomenar un o més. En aquest darrer cas, els marmessors actuaran per majoria entre ells o amb caràcter successiu, és a dir, l'un després de l'altre. El mateix causant de la successió pot nomenar substituïts o bé facultar els marmessors que nomena per tal de designar-los, segons es preveu en l'article 429-1.2.

Segons l'article 429-3.1, pot ésser marmessor qualsevol persona amb capacitat per a obligar-se. Afegeix l'apartat 2 del precepte que poden ser marmessors l'hereu, el legatari, les altres persones afavorides per la successió i els qui en cada moment exerceixen un determinat càrrec; tota vegada que la llei no ho

Lectures recomanades

J. Ferrer Riba (2011). "La ejecución del testamento y el albaceazgo". A: Gete-Alonso Calera, M. C. (dir.); Solé Resina, J. (coord.). *Tratado de derecho de sucesiones: Código civil y normativa civil autonómica: Aragón, Baleares, Cataluña, Galicia, Navarra, País Vasco* (tom I, pàg. 679-741). Cizur Menor, Navarra: Thomson Civitas.

J.-D. Guàrdia i Canela (2009). "La marmessoria". A: Àrea de Dret Civil, Universitat de Girona (coord.). *El nou Dret successori del Codi civil de Catalunya* (pàg. 113-128). *Materials de les Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa*. Girona: Documenta Universitaria.

prohibeix, també poden ésser marmessors les persones jurídiques. Respecte a la possibilitat d'ésser marmessor el notari que autoritza la disposició testamentària, l'article 412-5.3 sols l'admet pel cas d'ésser nomenat marmessor particular.

La legitimació del causant per a nomenar marmessor segons l'article 429-1.1 es pot fer en testament, codicil o en pacte successori. Però com que segons l'article 429-7.2 el nomenament de marmessor universal substitueix la manca d'institució d'hereu, cal entendre que el nomenament de marmessor universal sols es pot fer testament (art. 423-1.1) o en heretament (art. 431-1.1 i 431-18.1).

b) Renúncia al càrrec

Segons l'article 429-4.1, el càrrec de marmessor és **voluntari** i, per tant, el designat hi pot renunciar lliurement mitjançant una declaració de voluntat, en la qual manifesta que no el vol exercir.

El silenci del designat sobre si vol acceptar el càrrec o renunciar-hi, amb la incertesa subsegüent sobre l'execució de la voluntat del causant, es pot trencar per la via del **requeriment notarial** que esmenta l'article 429-4.2, que pot portar com a conseqüència que s'entengui renunciat el càrrec. Sobre els requisits que ha de reunir aquest requeriment, és interessant la STSJC 07.10.1996.

Si manca el nomenament d'uns marmessors substituïts, la renúncia del designat pot originar la designació d'uns **marmessors datius** per part dels organismes jurisdiccionals a instàncies dels interessats en la successió o, en darrer terme, el fet que hagi d'assumir el càrrec de marmessor l'hereu o els hereus (art. 429-15).

c) Acceptació del càrrec

L'acceptació és sempre **voluntària**, segons l'article 429-4.1, i pot ésser expressa o tàcita. Un supòsit d'acceptació tàcita del càrrec es presenta en el cas que va originar l'esmentada STSJC 07.10.1996.

Si el cridat a exercir el càrrec accepta, assumeix el deure d'executar la darrera voluntat del causant. Tanmateix, segons el mateix article, es pot excusar de continuar en l'exercici si concorre una causa justa.

El càrrec de marmessor és un **encàrrec de confiança**, que ha d'exercir personalment el designat (art. 429-1.3).

5.3. Marmessors universals i particulars

En el context del dret successori català és important la distinció entre marmessors universals i particulars, no solament per raons estrictament jurídiques, sinó també per la seva transcendència en altres aspectes prou significatius a la pràctica.

La distinció entre ambdós tipus de marmessors s'estableix en l'article 429-12.1, segons el qual la missió dels marmessors particulars és la de complir un o més encàrrecs relatius a l'herència o executar disposicions testamentàries concretes, mentre que els marmessors universals ostenten les facultats necessàries per tal de complir la voluntat del causant des del moment de la seva mort fins al lliurament del cabal hereditari als seus destinataris segons l'art 429-7.1.

A la pràctica, la distinció entre marmessors universals i particulars presenta moltes vegades dificultats. En aquest punt és interessant la STS 29.09.1971 (RJ 3674). El problema d'aquesta distinció apareix també a les SSTSJ 22.07.1993 i 23.04.1998.

Dins la categoria dels marmessors universals, la llei distingeix entre els de lliurament directe del romanent i els de realització dinerària de l'herència, distinció que segons l'article 429-7.3 i 4, es fonamenta en l'entitat de les facultats dispositives atribuïdes al marmessor universal i, també, a les finalitats que es persegueixen amb aquestes facultats.

Facultats dels marmessors

Les facultats dels marmessors difereixen segons es tracti de marmessors universals o particulars.

a) Facultats dels marmessors universals

D'acord amb l'article 429-8.4, les facultats dels marmessors universals depenen inicialment de la voluntat del testador. No obstant, si no s'han esmentat, els marmessors universals tenen les facultats següents:

- Possessionar-se de l'herència (art. 429-8.1).
- Administrar el cabal hereditari (art. 429-8.1).
Vegeu la STSJ 03.12.2001 en relació amb el marmessor universal de lliurament directe del romanent de béns hereditaris i les seves facultats per a pagar els impostos derivats de la successió; i la interlocutòria del president del TSJC 03.05.2002 sobre les facultats del marmessor per a disposar dels

béns hereditaris amb la finalitat de pagar l'impost successori, encara que el testador hagi establert una prohibició de disposar-ne.

- Practicar la partició de l'herència, si no hi ha comptador partidori, encara que aquesta facultat sols és pròpia dels marmessors universals de lliurament directe de béns segons l'article 429-10.f).
- Disposar dels béns hereditaris amb un abast diferent, segons es tracti d'una marmessoria universal de realització dinerària de l'herència o de lliurament directe del romanent de béns hereditaris.
Les funcions estan previstes respectivament en els articles 429-9 i 429-10, que mostren com a diferència fonamental les àmplies facultats d'alienar de les quals disposa el marmessor de realització i com aquestes queden fortament limitades pel marmessor de lliurament de béns, ja que només els pot realitzar en la mesura necessària per a fer els pagaments previstos en el mateix article 429-10.
- Gestionar processalment el patrimoni hereditari a càrrec de l'herència (art. 429-8.2).

Amb relació a les facultats dispositives dels marmessors universals i l'exercici abusiu d'aquestes facultats, és interessant la RDGRN 25.01.1990 (RJ 112).

Com a contrapès d'aquestes facultats dels marmessors universals, l'article 429-8.3 els imposa el deure de formar un inventari en el termini establert d'un any a comptar des de l'acceptació del càrrec.

Sobre les conseqüències de l'incompliment d'aquest deure, vegeu la STSJC 03.12.2001.

El marmessor com a executor de la voluntat del causant té també facultats per a interpretar el testament. En aquest sentit és interessant la STSJC 29.12.2008, on s'analitza la interpretació feta pel marmessor de la clàusula sobre les finalitats de la fundació que es va constituir *mortis causa* per voluntat de la testadora.

b) Facultats dels marmessors particulars

Les facultats dels marmessors particulars depenen també de la voluntat del causant de la successió (art. 429-12.4), sempre que no els atribueixi les facultats pròpies dels marmessors universals. En aquest darrer cas, d'acord amb l'article 429-12.2, el marmessor seria universal. A manca de previsions per part del testador, les facultats dels marmessors particulars són les que estableix l'article 429-12.4.

Lectura recomanada

P. de Barrón Arniches (2009). "Els límits a la facultat d'interpretació de les clàusules testamentàries per part del marmessor universal". *InDret* (núm. 3).

Les normes sobre marmessoria universal, en la seva modalitat de realització d'herència, s'apliquen també a les persones nomenades pel concursant quan destina l'herència a sufragis o als pobres segons l'article 429-11.

5.4. Durada del càrrec

El càrrec de marmessor és **temporal**, com ho són tots els càrrecs de persones que gestionen béns aliens. Respecte a la seva durada, l'article 429-13 estableix les prevencions següents:

- El causant de la successió pot assenyalar la durada inicial del càrrec (apartat 1 del precepte).
- Si manca aquesta previsió i els marmessors no han complert el càrrec dins un any, a comptar des de l'acceptació del càrrec, l'autoritat judicial, a instàncies de part interessada, pot establir un termini per a complir els encàrrecs que han rebut del testador (apartat 2 del precepte).
- A més d'aquests terminis inicials, el testador i els hereus de comú acord poden atorgar als marmessors les pròrrogues que considerin oportunes abans d'haver-se escolat el termini inicial o una primera pròrroga (apartat 1 del precepte).

Amb caràcter de novetat respecte a la normativa anterior, l'article 429-13.4 preveu que "el termini que el causant fixa al marmessor perquè compleixi l'encàrrec no pot excedir els trenta anys o, si es fixa amb relació a la vida de determinades persones, no pot excedir els límits dels fideïcomisos". El precepte ofereix l'oportunitat d'introduir en el dret successori català els patrimonis fiduciaris o trusts successoris respecte al patrimoni d'una persona, convertit en herència després de la seva mort.

5.5. Extinció del càrrec

El càrrec de marmessor es pot extingir per diversos motius, la qual cosa comporta alhora diferents conseqüències:

a) **Causas d'extinció.** D'acord amb l'article 429-14, el càrrec de marmessor es pot extingir per les raons següents:

- Per mort del marmessor o per extinció de la persona jurídica que exercia el càrrec.
- Per impossibilitat física o jurídica d'exercir el càrrec.
- Per haver-se escolat el termini i, si escau, les pròrrogues que assenyalen la durada del càrrec.

- Per remoció decretada per resolució judicial en cas de conducta dolosa o greument negligent. A la STS 13.04.1992 (RJ 3103), es troba un estudi detallat de les possibles conductes que poden originar la remoció dels marmessors. Segons la STSJC 03.12.2001, no és causa de remoció la negligència lleu, encara que permet negar-li la retribució prevista per la llei per als marmessors universals. Vegeu també les SSTSJC 30.09.2010 i 14.03.2013.

Lectura recomanada

P. de Barrón Arniches (2011). "L'incompliment del marmessor i el dret a la retribució. Comentari a la STSJC 20.09.2010". *InDret* (núm. 2).

b) Conseqüències de l'extinció. El CCCat estableix les conseqüències de l'extinció següents:

- Dret a exigir una retribució, encara que no sempre, ja que segons l'article 429-5.1 el causant de la successió pot ordenar una retribució o que el càrrec sigui gratuït. Si el causant no ha establert la gratuïtat del càrrec ni precisat la quantia de la retribució regeixen les previsions següents:
  - i) el càrrec de marmessor particular és normalment gratuït, a menys que la marmessoria sigui exercida professionalment, cas en el qual el marmessor pot exigir els honoraris que corresponguin, o que el marmessor particular sigui a la vegada comptador partididor de l'herència, que li permet exigir el dos per cent del valor de l'actiu hereditari líquid o el valor dels béns objecte de la partició (art. 429-5.1);
  - ii) els marmessors universal tenen dret a percebre el cinc per cent del valor de l'actiu hereditari líquid, al qual s'imputen en el seu cas els honoraris professionals que s'hagin meritat (art. 429-5.1);
  - iii) si han exercit el càrrec una pluralitat de marmessors, la retribució els correspon per parts iguals als que han exercit el càrrec o als que l'han exercit successivament en proporció a llur activitat (art. 429-5.3).

Aquestes retribucions són sensiblement inferiors a les que preveia la legislació anterior; sobre problemes de dret transitori que es deriven d'aquesta modificació, vegeu la DT cinquena del llibre quart del CCCat.
- Dret a exigir el reemborsament de les despeses causades en l'exercici del càrrec (art. 429-6.2). Precisa també l'apartat 1 del precepte que són a càrrec de l'herència les despeses judicials o extrajudicials originades per l'actuació dels marmessors.
- Obligació de retre comptes de la gestió duta a terme en els termes que estableix l'article 429-13.5. La STS 16.04.1998 precisa que els marmessors han de retre comptes després d'haver executat la voluntat del causant, com a darrer acte de l'encàrrec rebut.

6. La institució d'hereu

6.1. Funcions

D'acord amb el principi que presideix l'organització de la successió per causa de mort en el nostre dret, que es tradueix en la continuació per part de l'hereu de les relacions jurídiques del causant, les funcions principals que es poden assignar a l'hereu són les següents:

- Aparèixer com a successor en els títols que tenia el causant de la successió sobre els béns i els drets que formaven part del seu patrimoni, que es reproduïxen i conformen la titularitat de l'hereu sobre el patrimoni hereditari considerat com una universalitat de dret. D'aquesta manera s'evita que qualsevol tercer es pugui considerar legitimat per a ocupar els béns que formen el cabal relicte sobre la base del fet de la mort del seu titular.
- Succeir en les relacions jurídiques passives que afectaven el causant de la successió. Des d'aquesta perspectiva, els creditors del causant saben que la mort del seu deutor no ha de ser un inconvenient greu a l'hora de fer efectius els seus drets, ja que els poden exigir a l'hereu o als hereus del deutor que se subroguen en el seu lloc, sense que aquest fet comporti novació subjectiva de la relació obligatòria.
- Succeir en les situacions possessòries en què es trobava el causant de la successió. Per tant, en la persona de l'hereu es reproduïxen les funcions que s'assignen a la protecció de les situacions possessòries i també la protecció que l'ordenament jurídic els confereix.
- Si en el moment d'obrir-se la successió no es pot determinar la personalitat de l'instituit, el testament esdevé nul per manca d'institució d'hereu, segons la STSJC 11.11.2002.

6.2. Modalitats

La institució d'hereu es pot presentar sota dues modalitats diferents: pot ser vitalícia o bé pot estar sotmesa a condició suspensiva.

a) La institució d'hereu sota condició suspensiva

Lectura recomanada

Sobre les condicions, vegeu: A. Vaquer Aloy (2015). "Libertad de testar y condiciones testamentarias". *ImDret*.

El principi de la perdurabilitat de la condició d'hereu en el temps determina que el dret civil català admet únicament la institució d'hereu sota condició suspensiva (art. 423-12.1), però no la institució d'hereu sota condició resolutoria ni sota termini suspensiu o resolutori.

Respecte a la condició suspensiva, cal destacar els punts següents:

- En el dret successori català es consideren condicions suspensives no solament els fets futurs i incerts dels quals es fa dependre l'eficàcia de la institució, sinó també el fet futur i cert de la mort d'una persona. Per regla general, en aquest cas s'entén que la institució hereditària ordenada per a després de la mort d'una persona s'ha fet sota la condició que l'instituït sobrevisqui al seu compliment.
- Mentre la condició suspensiva està pendent de compliment, el cridat a succeir no pot acceptar l'herència per manca del requisit de la delació. Segons l'article 411-4.2, es tracta d'un cas de delació diferida al temps del compliment de la condició. Per aquest motiu, si el cridat mor abans del compliment de la condició, perd definitivament el dret que tenia a succeir i, per tant, no el pot transmetre als seus successors (art. 423-13.1).
- En la fase de pendència de la condició, el cridat pot protegir la seva expectativa successòria per la via de prendre possessió provisional de l'herència (art. 423-14.1).
- Si la condició suspensiva no es compleix, la institució hereditària esdevé ineficaç i l'herència es defereix segons les previsions que pugui haver adoptat el testador o, en darrer terme, d'acord amb les normes sobre successió intestada.

b) La institució d'hereu vitalici

L'hereu vitalici és l'instituït per un termini que es concreta a la seva pròpia vida, és a dir, comporta essencialment una institució hereditària a termini, que s'hauria de considerar ineficaç, segons l'article 423-12.1. Però per tal de donar eficàcia a la voluntat del testador, l'article 423-4 converteix l'hereu vitalici en hereu lliure, si el causant no ha instituït un hereu posterior, o en un hereu gravat de restitució fideïcomissària condicional, si el testador ha instituït uns hereus successius.

c) La condició de no impugnar el testament

Amb certa freqüència apareix a les disposicions testamentàries una clàusula, segons la qual el testador prohibeix als seus successors impugnar el testament. La validesa d'aquesta clàusula ha originat dubtes, que amb caràcter general s'han resolt en el sentit que l'eficàcia de la prohibició té com a límit la intan-

gibilitat dels drets legitimaris. El legislador actual ha considerat oportú regular la condició de no impugnar el testament. L'apartat III del preàmbul al llibre quart del CCCat precisa el següent:

“Finalment, amb relació a la tipologia legal de les condicions, és destacable la norma, de nova redacció, que declara ineficax la condició de no impugnar el testament o de no promoure litigis successoris, condició que apareix amb una certa freqüència en els actes d'última voluntat, però que erosiona la seguretat jurídica i coarta inadmissiblement l'accés a la tutela judicial”.

De manera concreta es preveu que:

Article 423-18. Condició de no impugnar el testament

“Si el testador imposa la condició de no impugnar el testament o de no recórrer als tribunals de justícia amb relació a la seva successió, aquesta condició es té per no formulada i no afecta en cap cas l'eficàcia del testament ni de la institució sotmesa a condició”.

6.3. Disposicions fiduciàries

De manera sintètica es defineixen les disposicions fiduciàries com uns encàrrecs de confiança fets pel testador a persones determinades. En el dret successori català s'inclouen en la categoria de les disposicions fiduciàries els hereus de confiança i la designació d'hereu per fiduciari.

6.3.1. L'hereu de confiança

L'herència de confiança implica essencialment la possibilitat d'instituir hereu per via secreta o confidencial. Es pot afegir que l'herència de confiança es tradueix en un encàrrec confidencial fet pel testador al seu hereu de confiança (que realment no és hereu), per tal que aquest destini l'herència a favor de les persones o les finalitats que el testador vol afavorir de manera secreta (art. 424-11.1 i 424-14.1).

La STSJC 23.04.1998 tracta de la necessitat que existeixin disposicions reservades verbals o escrites per part del testador per tal que s'origini una herència de confiança.

Sobre el règim jurídic de les herències de confiança en el nostre dret successori, cal precisar el següent:

- L'hereu de confiança actua com a hereu mentre està vigent el càrrec, encara que solament és hereu en sentit formal, i una vegada revelada o exterioritzada la voluntat del testador es converteix en el seu marmessor, segons preveu l'article 424-14.2.
- L'hereu de confiança no pot revelar-la a favor seu, ja que com precisa l'article 424-15.1, les institucions d'hereu i els llegats de confiança caduquen si revelen o compleixen la confiança a llur favor. Sobre l'eficàcia de

la venda d'una finca hereditària feta per l'hereu de confiança a favor de la seva mare, és interessant la STCC 13.10.1936.

- L'hereu o els hereus de confiança han de prendre inventari dels béns hereditaris (art. 424-12.1), tenen unes facultats de gestió i de disposició dels béns que integren l'herència del testador per actes entre vius (art. 424-14.1) i poden nomenar substituïts, si així ho ha previst el testador, en cas que morin abans d'haver complert l'encàrrec que han rebut (art. 424-11.2).
- Els hereus de confiança poden manifestar la voluntat del testador, o bé poden mantenir-la en secret (art. 424-13), sempre que compleixin les seves disposicions en interès de terceres persones.
- Un cop s'ha complert la voluntat del testador, els hereus de confiança tenen dret a exigir a càrrec del cabal hereditari la retribució que preveu l'article 424-12.2. Aquesta retribució és notablement inferior a la que preveia el dret anterior; sobre problemes de dret transitori que es poden presentar, vegeu la DT cinquena del llibre quart del CCCat.

6.3.2. Designació d'hereu per fiduciari

La designació d'hereu per fiduciari s'origina quan el causant de la successió confereix amb caràcter subsidiari a determinades persones la facultat d'elegir hereu o de distribuir l'herència entre els seus fills (art. 424-1.1 i 424-5).

En una breu síntesi de la normativa legal sobre la designació d'hereu per fiduciari esmentem els aspectes següents:

- La facultat de nomenar o hereus distributaris correspon al testador, pare o mare, que en morir deixa descendència; poden, doncs, nomenar-se hereus distributaris els cònjuges o els convivents en parella estable, per tal que el supervivent d'ells faci l'elecció d'hereu o la distribució de l'herència del premort entre els fills comuns.
- Poden ser distributaris el cònjuge supervivent (art. 424-1.1), a menys que el matrimoni hagi estat declarat nul, que hagi estat declarat indigne de succeir al consort premort o que el matrimoni s'hagi dissolt per sentència de divorci, però no es perd la condició de fiduciari pel fet de contraure nou matrimoni (STS 17.04.1990); i si l'encàrrec de confiança s'ha conferit al convivent d'una parella estable, no pot assumir el càrrec si en el moment d'obrir-se la successió del premort s'ha extingit la parella estable. Sobre criteris per tal de determinar els dos parents legitimats per assumir

l'encàrrec fiduciari, quan el testador no els ha designat directament, vegeu els articles 424-5.1 i 424-6.1, *a*) i *b*).

- L'encàrrec fiduciari conferit pel testador és voluntari, amb la conseqüència, doncs, que es pot acceptar o renunciar després de l'obertura de la successió del causant (art. 424-3 i 4 i 424-6,b). Si renuncia a exercir el càrrec el consort o el convivent supervivent d'una parella estable, encara poden assumir-lo els dos parents del causant segons l'article 424-3; altrament l'herència es defereix als fills o descendents del causant de la successió en la forma que preveu el mateix precepte.
- Pel que fa referència a la situació de l'herència mentre el fiduciari o fiduciaris no han fet l'elecció o la distribució, es preveu una situació d'administració de l'herència del causant de la successió, en la forma que preveuen els articles 424-4 i 424-10.
- Respecte a qui pot ésser elegit o instituint hereu quan l'encàrrec fiduciari es confereix al consort o al convivent supervivent vegeu l'article 424-1.2. I en cas d'exercir l'encàrrec fiduciari els dos parents l'elecció o la distribució de l'herència ha de recaure en el cercle de persones que preveu l'article 424-6.1, *c*), *d*) i *f*) i 2.
- Sobre forma i requisits de l'elecció i distribució de l'herència per part del cònjuge o convivent supervivents vegeu l'article 424-3; i l'article 424-7 del mateix Codi quan les facultats esmentades s'atribueixen als dos parents.
- I finalment cal esmentar que el legislador considera oportú establir un termini per a l'exercici de les facultats d'elecció o de distribució, encara que només en cas d'exercir el càrrec els dos parents (art. 424-9).

6.4. Institució preventiva d'hereu (la substitució vulgar)

Sota la denominació *institució preventiva d'hereu*, que ens sembla més expressiva, ens referim a la institució que segons la tradició romanista s'anomena *substitució vulgar*, que sintèticament es pot definir com la **institució d'hereu feta per al cas en què el cridat en lloc preferent no arribi a ésser hereu.**

La seva funció és evitar que s'obri la successió intestada si el cridat inicialment a succeir no arriba a ésser hereu, com precisa la STSJC 29.01.1996.

De tota manera, la substitució vulgar només opera si el testador l'ha establerta en la seva disposició de darrera voluntat, segons la STSJC 25.01.2001, ja que el dret successori català només admet la representació successòria en la línia recta descendent en els casos de successió intestada o amb referència a la llegítima.

Article 425-1.1

“El testador pot instituir un hereu posterior o segon per al cas en què l'anterior instituït no arribi a ésser-ho perquè no vulgui o perquè no pugui”.

Sobre la problemàtica jurídica que planteja la institució preventiva d'hereu interessa precisar els aspectes següents:

- Si en el moment de la mort del causant ja ha premort el cridat en primer lloc, l'herència es defereix de manera immediata al cridat successivament com a substitut vulgar; i si el primer instituït que sobreviu al testador no vol o no pot ésser hereu per qualsevol altra circumstància, es frustra la primera delació hereditària i l'herència es defereix successivament a favor dels substituïts vulgars, encara que segons l'article 425-4.1 la delació s'entén produïda al mateix temps que al substituït; però es tracta d'una delació eventual, ja que el substitut solament pot acceptar o repudiar l'herència quan es produeixi la delació eventual; ficció que s'estableix amb la finalitat de permetre la transmissió de la delació a favor dels successors del substitut vulgar.

Pel que fa referència als supòsits en què opera la substitució vulgar, segons l'article 425-1.2 cal establir les precisions següents:

- i) si el testador ordena una substitució vulgar sense més precisions, opera la delació a favor del substitut quan per qualsevol causa el primer o l'anterior instituït no arriben a ser hereus per haver repudiat la institució hereditària ordenada a favor seu o per no poder ser hereu com a conseqüència d'haver premort al testador o per ésser incapaç o indigne de succeir;

ii) una solució semblant s'estableix quan el testador ha previst la substitució vulgar sols en el cas de no poder ser hereu o no voler ser hereu el primer o l'anterior instituït, perquè segons el precepte esmentat la substitució ordenada per un d'aquests casos val per l'altre, llevat que la voluntat del testador sigui una altra, perquè es considera que el testador volia implícitament el supòsit que no va preveure de manera directa, a menys que sigui una altra la voluntat del testador (vegeu RDGDEJ 01.02.2006); i

iii) si el testador ha previst el cas de premoriència del primer o l'anterior instituït, que és el que normalment preocupa als testadors, l'article 425-1.2, seguint el ja previst pel CS i per la CDCC, fa una interpretació que va més enllà de la prevista pels altres casos que estableix el mateix precepte, ja que la fa extensiva a tots els altres casos, amb inclusió dels de commoriència (art. 211-2), institució sota condició suspensiva si l'instituït mor abans de complir-se la condició o si la condició resta incomplida i, també, en el cas que no arribi a néixer l'instituït que ja es trobava concebut i aquell en què l'instituït has estat declarat absent.

En el cas que va originar la STSJC 29.01.1996, la testadora va instituir hereu el seu marit i va ordenar una substitució vulgar a favor del seu fill per al cas de premorir el marit. Després de la mort de la testadora, el marit va repudiar l'herència, que va acceptar el fill nomenat substituït vulgar. En el litigi es planteja la qüestió de si la substitució vulgar ordenada en cas de premorir l'instituït en primer lloc es pot fer extensiva al cas no previst de manera expressa per la testadora de repudiació. En sentit similar, vegeu la RDGDEJ 28.11.2005.

Vegeu també la interlocutòria del president del TSJC 03.06.2002 sobre l'eficàcia de la substitució vulgar perquè no és eficaç la institució hereditària a favor de l'esposa sobre la base de la separació dels cònjuges.

Vegeu també el RDGDEJ 07.07.2006, que fa extensiva la substitució vulgar ordenada en cas de premoriència als altres casos que poden donar-se respecte a la institució hereditària, però no en relació amb els llegats o la substitució vulgar en fideïcomís. També és interessant la RDGDEJ 21.10.2009, on queda clara l'extensió de la substitució vulgar als fills de l'hereu premort i néts de la causant.

- Si el testador institueix simultàniament una pluralitat d'hereus i designa també un substituït vulgar de tots ells, en cas que no arribi a ésser hereu un dels instituïts, l'article 462-1.1 estableix la preferència del dret que es deriva de la substitució vulgar sobre el dret d'acréixer. Es pot qüestionar si és possible arribar a una solució contrària segons les normes sobre interpretació testamentària.
Per la relació entre la substitució vulgar i el dret de transmissió, vegeu les RDGDEJ 25.11.2005, 31.05.2010 i 18.09.2014.

- Segons l'article 425-4.2, per regla general, al substitut vulgar li afecten els mateixos modes, condicions, llegats, substitucions i altres càrregues imposades a l'instituït que no ha arribat a ésser hereu. Aquesta regla s'aplica en la STSJC 30.11.1992 i havia estat ja aplicada anteriorment per la STCC 13.07.1936, fent extensiu al substitut vulgar el gravamen fideïcomissari que el testador havia imposat al substituït.

6.5. Institució successiva d'hereu

6.5.1. Problemàtica general

La institució successiva d'hereu es regula en el Codi civil de Catalunya amb la denominació de **fideïcomisos**, que segons l'article 426-1.1 implica que el primer instituït (o hereu fiduciari) adquireix l'herència amb el gravamen que faci trànsit o que pugui fer trànsit a un hereu successiu, o hereu fideïcomissari, d'acord amb les prevencions establertes pel causant de la successió (o fideïcomitent).

En una síntesi breu de la problemàtica jurídica que presenta la institució successiva d'hereu, destaquem els punts següents:

- a) Es distingeix entre els **fideïcomisos condicionals i a termini**, segons que l'herència hagi de fer trànsit a l'hereu successiu únicament en el cas de complir-se la condició prevista pel fideïcomitent, o en escoliar-se el termini que limita la titularitat de l'hereu fiduciari sobre el patrimoni hereditari (art. 426-4).

Per tal d'evitar la vinculació perpètua o indefinida dels patrimonis hereditaris a mans dels hereus successius, el legislador estableix uns límits temporals de validesa dels fideïcomisos, que inicialment eren el de la quarta generació segons la Novel·la 159 de Justinià, límits que la CDCC de l'any 1960 va reduir a la segona generació o crida, segons es tractés de fideïcomisos familiars o no familiars, límits que va respectar el CS de l'any 1991. El CCCat ha establert una nova reducció, que l'apartat III del seu preàmbul justifica segons la consideració que no és desitjable, ateses les exigències d'una economia de mercat moderna i la funció social dels recursos econòmics, que els béns siguin amortitzats per més d'una generació. Això es tradueix en les solucions següents:

- i) el fideïcomitent pot cridar successivament el nombre de fideïcomissaris que vulgui, sempre que es tracti de persones vives en el moment de la seva mort (art. 426-10.1);

Lectures recomanades

L. Puig i Ferriol (2010). "L'evolució del fideïcomís". *RJC* (núm. 4, pàg. 1123-1144).

J. Solé Resina (2011). "La nueva regulación de los fideicomisos del Libro cuarto del Código civil de Cataluña". *Anuario de Derecho civil* (vol. 64, núm. 2, pàg. 563-611).

ii) el fideïcomitent també pot cridar com a fideïcomissari una persona encara no nascuda en el moment de la seva mort, però en aquest cas sols pot arribar a ser efectiva una sola cridacrida (art. 426-10.2);

iii) si el fideïcomís té la condició de familiar segons l'article 426-10.3, el fideïcomitent pot fer ús de la facultat que li confereix l'apartat 1 del precepte i, altrament, de la que li reconeix l'apartat 2, que li permet cridar successivament com a fideïcomissaris persones que no passin de la segona generació, sense limitació en el nombre de crides, amb la precisió que la primera generació es concreta en els fills o els nebots del fideïcomitent (art. 426-10.3). Vegeu en aquest sentit la RDGDEJ 09.11.2007;

iv) si el nomenament d'hereu fiduciari recau en una persona jurídica, el fideïcomís té una durada màxima de trenta anys segons l'article 426-10.4, i

v) si el fideïcomitent ultrapassa els límits esmentats, l'apartat 5 del precepte estableix un supòsit particular de nul·litat parcial, ja que considera no fetes les crides que ultrapassin els límits legals.

b) Si l'hereu instituït en primer lloc no arriba a succeir, s'estableix la **possibilitat que pugui esdevenir hereu el primer hereu fideïcomissari** en virtut de la substitució vulgar implícita, que l'article 426-8.1 inclou en les substitucions fideïcomissàries.

c) Per tal de garantir l'expectativa successòria dels hereus successius, s'imposen a l'hereu fiduciari els **deures d'inventari, i de caució i de seguretat** que estableixen els articles 426-20, 426-21 i 426-22.

d) Pel que fa referència a les facultats de l'hereu fiduciari, hem de precisar amb caràcter general que assumeix la funció d'**administrar el cabal hereditari** amb la diligència que correspon esmerçar en els béns propis (art. 426-28) i la de **gestionar els processos** que afecten l'herència fideïcomissària (art. 426-30). Vegeu la STSJC 21.06.1999 sobre l'obligació de l'hereu fiduciari de pagar les taxes que graven les finques fideïcomeses durant el període anterior a la delació fideïcomissària.

e) Mentre està vigent la titularitat de l'hereu fiduciari, aquest només fa seus amb caràcter irrevocable els **fruits i rendiments dels béns fideïcomesos**. Respecte als altres béns, l'article 426-26 li atribueix únicament les **facultats d'ús i de gaudiment**. La distinció entre fruits o rendiments i capital dels béns fideïcomesos ofereix a vegades dificultats amb relació als augments de capital de les societats anònimes. Sobre aquest tema són interessants la STS 18.07.1990 i la STSJC 19.07.1993.

f) L'hereu fideïcomissari pot exercir les accions i les mesures escaients per tal de protegir la seva expectativa successòria, mentre l'herència es troba en poder de l'hereu fiduciari (art. 426-23), disposar per actes entre vius de la seva

expectativa successòria (art. 426-35) i transmetre als seus hereus el dret que té a adquirir l'herència fideïcomesa, però únicament si la substitució fideïcomissària és a termini (art. 426-5.2 i 3).

g) Pel que fa referència a les **facultats de disposició dels béns fideïcomesos** per part de l'hereu fiduciari, a l'article 426-36.3 s'estableix un criteri permissiu per als casos de disposició amb subsistència del gravamen fideïcomissari, però únicament amb relació a les substitucions fideïcomissàries condicionals. Els actes de disposició de béns fideïcomesos en concepte de lliures del gravamen fideïcomissari només s'admeten en els casos que ho permeti la llei o ho autoritzin el causant o els fideïcomissaris (art. 426-36 a 426-42).

h) Sobre els actes de disposició realitzats per l'hereu fiduciari condicional amb la finalitat de pagar lligítimes i la qualificació jurídica de la ineficàcia de l'acte disposat, vegeu la STSJC 01.04.2004. I respecte a la constitució d'un cens emfitèutic sobre la finca fideïcomesa amb consentiment dels fideïcomissaris, vegeu la STSJC 20.09.2004.

i) Respecte els actes de disposició amb autorització judicial segons l'article 426-40, vegeu la interlocutòria del president del TSJC 03.01.2000 i la RDGDEJ 07.07.2006.

j) Per tal d'afavorir la llibertat de l'hereu fiduciari i el tràfec jurídic, la llei permet que l'hereu fiduciari pugui fer definitivament seva la quarta part dels béns fideïcomesos, que sota la denominació de **quarta trebel·liànica o quota lliure**, es regula en els articles 426-31 la 426-34 CCCat.

Sobre la quarta trebel·liànica cal tenir en compte que el causant la pot haver prohibit (art. 426-31.1).

Si el causant ha fet crides successives, cal destacar que només té dret a la quarta l'hereu fiduciari que adquireix en primer lloc l'herència.

A més, cal tenir present que per a detreure la quarta l'hereu ha d'haver pres inventari en el temps i forma que estableix l'article 426-20, i que haurà d'atorgar escriptura pública (art. 426-33.1).

Sobre la renúncia tàcita a la quarta trebel·liànica (art. 426-34), vegeu la STSJC 08.06.2000; i respecte a la seva naturalesa jurídica, vegeu la STSJC 23.12.2002 i RDGDEJ 22.03.2006.

k) Un cop ha vençut el termini o s'ha complert la condició que limita la titularitat de l'hereu fiduciari, l'herència fa trànsit a l'hereu fideïcomissari, que d'aquesta manera es converteix en hereu successiu del fideïcomitent (art. 426-44).

L'article 426-50 fa referència a la impugnació per part de l'hereu fideïcomissari dels actes de disposició realitzats per l'hereu fiduciari. Sobre el règim jurídic de les millores fetes per l'hereu fiduciari en els béns fideïcomesos i la distinció entre despeses necessàries i innecessàries i despeses ordinàries i extraordinàries, vegeu l'article 426-47 i la STSJC 21.06.1999 i la RDGDEJ 22.03.2006 sobre requisits que estableix la llei per a la constitució del dret de retenció segons l'article 426-48.

Sobre la legitimació de l'hereu fideïcomissari per a l'exercici de l'acció de rescissió per lesió de vendes realitzades per l'hereu fiduciari, és interessant la STS 5.03.1990.

Segons la DT quarta, apartat 1, del Llibre quart del CCCat, els fideïcomisos es regeixen per la llei vigent en el moment de la mort del fideïcomitent, amb les excepcions que preveu el seu apartat 2, i les SSTSJC 8.06.2000 i 05.02.2001. Vegeu també les SSTJC 19.07.1993 i 09.03.1995.

6.5.2. El fideïcomís familiar català

El fideïcomís d'ús més freqüent a Catalunya, que fins i tot ha originat la denominació de *fideïcomís familiar català*, ha estat el condicional, que es tradueix en una institució hereditària a favor d'un dels fills del causant o fideïcomitent, que venia gravat de restitució fideïcomissària a favor dels altres fills del causant, l'un després de l'altre, en cas de morir l'instituït en lloc preferent sense deixar descendència. Fins al punt que segons l'article 426-14.3, en cas de dubte, s'entén que el fideïcomís és ordenat per a després de la mort del fiduciari i amb caràcter condicional en cas que mori sense deixar fills (sobre compliment de la condició, vegeu la RDGDEJ 09.11.2007).

Sobre el fideïcomís familiar català interessa precisar les qüestions següents:

- La seva finalitat ha estat establir les previsions escaients per tal d'evitar que els béns que de generació en generació han estat vinculats a una família puguin sortir del tronc familiar.
Vegeu, en aquest sentit, la STCC de 08.10.1936 i les SSTSJC 12.06.1995 i 22.10.2004.
- La institució hereditària a favor dels fills del testador –no tots junts, sinó l'un després de l'altre, segons els criteris de preferència establerts en el mateix testament– ha provocat molts dubtes a l'hora de configurar aquesta institució com una substitució vulgar o fideïcomissària. Pel que fa al dret actual, vegeu l'article 426-14.2. Amb caràcter general es pot apuntar l'oportunitat d'interpretar la voluntat del testador en el sentit de voler or-

denar una substitució a la vegada vulgar i fideïcomissària en una mateixa fórmula.

- La condició de morir l'instituït sense deixar descendència pot originar dubtes, especialment en els casos de deixar l'instituït descendència no matrimonial o adoptiva, que actualment s'han de resoldre en cada cas concret interpretant la probable voluntat del fideïcomitent.

No obstant, la STEDH 13.07.2004 –citada anteriorment en l'apartat sobre la intepretació del testament– ha considerat discriminatòria l'exclusió dels fills adoptius.

- Si l'hereu fideïcomissari mor abans de complir-se la condició de morir sense deixar descendència que es va imposar a l'instituït en lloc preferent, aquest fet determina que no adquireix cap dret sobre l'herència fideïcomesa i, per tant, no els pot transmetre als seus successors, tal com resulta de l'article 426-5.3, a menys que el fideïcomitent disposi el contrari. Vegeu SSTSJC 30.11.1992, 12.06.1995 i 23.11.1998.

- Un problema tradicional en el fideïcomís familiar català ha estat determinar si els fills, l'existència dels quals frustra l'expectativa successòria dels hereus cridats en ordre successiu, tenen o no dret a succeir el fideïcomitent com a **fills posats en condició**, la qual cosa per regla general es resol·lia en sentit negatiu, excepte en els supòsits en què es pot entendre que la voluntat del testador era la de cridar-los com a hereus fideïcomissaris. Sobre aquest tema continua essent fonamental la STSJC 08.10.1936; en el mateix sentit, les SSTSJC 23.11.1998 i 13.12.1999. Sobre la crida dels fills posats en condició quan l'herència fideïcomesa hauria de fer trànsit a una persona aliena al cercle familiar, vegeu la STSJC 05.02.2001. Pel dret actual l'article 426-17 preveu que

“En els fideïcomisos ordenats per al cas que el fiduciari mori sense deixar fills, aquests no es consideren fideïcomissaris si no són cridats com a tals o com a substituïts vulgars en fideïcomís, llevat que la voluntat del fideïcomitent sigui una altra”.

- Els fills posats en condició poden succeir com a hereus fideïcomissaris si el fideïcomitent ha tingut la precaució de cridar-los com a substituïts vulgars de l'hereu fideïcomissari que ha mort abans del compliment de la condició, la qual cosa origina l'anomenada **substitució vulgar en fideïcomís**, que d'acord amb l'article 426-7 suposa ordenar una substitució vulgar en cas que el fideïcomissari cridat no arribi a ser-ho efectivament. Sobre els efectes de la substitució vulgar en fideïcomís, són interessants les SSTSJC 23.11.1998 i 13.12.1999.

6.5.3. Disposicions fideïcomissàries de residu. El règim jurídic

El règim jurídic dels fideïcomisos exposat en els apartats anteriors no s'estableix amb caràcter imperatiu, ja que el fideïcomitent pot ampliar les facultats dispositives de l'hereu fiduciari, sense que això suposi desnaturalitzar la configuració del fideïcomís com una institució successiva d'hereu. Segons aquest fet han aparegut les anomenades modalitats fideïcomissàries de residu, que en el context del dret successori català presenten les modalitats del fideïcomís de residu i la substitució preventiva de residu.

Pel que fa referència al règim jurídic aplicable a les disposicions fideïcomissàries de residu, com a conseqüència de les modificacions legislatives que s'han produït respecte a la institució, cal atènyer-se a la DT quarta del llibre quart CC-Cat, que en el seu apartat 2, proposició darrera, estableix que es regeixen per les normes vigents en el moment de l'obertura de la successió del fideïcomitent.

1) El fideïcomís de residu

El seu concepte és el que es deriva del següent:

Article 426-51. Fideïcomís de residu

"En el fideïcomís de residu, el fideïcomitent faculta el fiduciari per a disposar, en tot o en part, dels béns fideïcomesos. També hi ha fideïcomís de residu quan el fideïcomitent estableix que els béns dels quals no hagi disposat el fiduciari han de fer trànsit al fideïcomissari, o quan subordina el fideïcomís al fet que, en morir el fiduciari, restin en l'herència o el llegat fideïcomesos béns dels quals aquest no hagi disposat".

Del precepte transcrit, en resulta que l'hereu fiduciari, a més de les facultats dispositives pròpies del primer instituït segons l'article 426-36.1, gaudeix a més d'unes altres facultats dispositives, que sols pot exercir per actes entre vius, perquè segons l'article 426-59.2 no hi ha fideïcomís de residu, sinó substitució preventiva de residu, quan el fideïcomitent autoritza expressament el fiduciari per a disposar lliurement dels béns per actes entre vius i per causa de mort, i designa un o més substituïts per a després de morir el fiduciari. En qualsevol cas el fiduciari ha d'exercir les seves facultats dispositives d'acord amb el principi de la bona fe, sense ànim de defraudar el fideïcomís (art. 426-55).

Pel que fa referència a la normativa sobre el fideïcomís de residu, l'article 426-58 preveu l'aplicació de la normativa establerta pels fideïcomisos en general, amb les prevencions que estableix el mateix precepte.

L'abast de les facultats dispositives de l'hereu fiduciari en el fideïcomís de residu són les previstes pel fideïcomitent i, subsidiàriament, les que es deriven dels articles 426-52 i 426-53, que es refereixen als actes de disposició fonamentats en una causa onerosa; amb la conseqüència que sols pot realitzar actes dispositius fonamentats en una causa gratuïta si aquesta facultat s'ha establert de manera expressa (art. 426-53.2). Vegeu STSJC 17.04.1996.

L'article 426-54 preveu la possibilitat que el causant estableixi determinats condicionaments a les facultats dispositives de l'hereu fiduciari, com és la necessitat d'obtenir l'autorització de les persones designades amb aquesta finalitat, cas en el qual s'apliquen les prevencions que estableix el precepte. Si el fideïcomitent preveu que l'hereu fiduciari sols pot disposar dels béns fideïcomesos en cas de necessitat, apuntem l'oportunitat de relacionar el supòsit amb l'article 561-23.1 i 2 sobre l'usdefruit amb facultats de disposició, tot i les diferències que entre una i altra institució estableix la STSJC 22.09.2003.

Pel que fa referència a la delació fideïcomissària s'apliquen les regles exposades en relació amb el fideïcomís en general, amb la particularitat que el gravamen fideïcomissari no es fa extensiu als béns que han estat objecte de disposició per part de l'hereu fiduciari. Sobre aplicació dels criteris que informen la subrogació real al fideïcomís de residu vegeu l'article 426-56.

Entre les facultats de l'hereu fiduciari en el fideïcomís de residu s'inclou la de detreure la quarta trebel·liànica o quota lliure.

2) La substitució preventiva de residu

Pel que fa al seu concepte cal atènyer-se a

Article 426-59.1. Substitució preventiva de residu

"En la substitució preventiva de residu, el testador, en previsió que algun hereu o legatari mori sense deixar successor voluntari, crida una o més persones perquè, quan morin aquells, facin seus els béns que l'hereu o el legatari hagin adquirit en la successió del testador i dels quals no hagin disposat per actes entre vius, per qualsevol títol o per causa de mort".

El precepte transcrit, que es qualifica de norma interpretativa del fideïcomís de residu, s'ha de relacionar amb el següent:

Article 426-59.2. Substitució preventiva de residu

"A més del que estableix l'apartat 1, hi ha substitució preventiva de residu quan un fideïcomitent autoritza expressament un fiduciari per a disposar lliurement dels béns de l'herència o el llegat fideïcomesos per actes entre vius i per causa de mort, i designa un o més substituïts per a després de morir el fiduciari".

Sobre diferències entre el fideïcomís de residu i la substitució preventiva de residu, vegeu les SSTSJC 25.05.2009, 11.10.1999 i 28.10.1991.

Malgrat que la substitució preventiva de residu es diferencia de manera important de la substitució fideïcomissària, el CCCat no hi ha dedicat un capítol o secció específica, probablement per la seva minsa regulació. No obstant això, en trobar-se regulada juntament amb el fideïcomís, cal tenir en compte

Lectura recomanada

Comentari de la STS de 10 d'octubre de 1989 d'E. Roca Trias, a CCJC (1989, núm. 21, pàg. 931 i seg.).

Lectura recomanada

Sobre la distinció entre el fideïcomís de residu i la substitució preventiva de residu, vegeu:
M. Gramunt Fombuena (2009). "Fideïcomís de residu *versus* substitució preventiva de residu: la voluntat expressa. Comentari a la STSJC 25.05.2009". *InDret*.

que participa de la seva naturalesa jurídica centrada en l'ordre successiu, tot i que en aquest cas merament preventiu i amb la intenció evident d'evitar una successió intestada, existent en el fideïcomís.

Segons l'article 425-3.2 la substitució preventiva de residu inclou sempre la vulgar tàcita. Això ens porta a entendre que les facultats pròpies del primer instituït s'atribueixen al fiduciari designat directament pel fideïcomitent, al substitut vulgar exprés i al substitut vulgar tàcit que la llei inclou en la substitució preventiva de residu.

La delació a favor del fideïcomissaris en la substitució preventiva de residu es produeix només quan el fiduciari mor sense haver atorgat testament o heretament vàlid i eficaç i, també, quan els hereus que el fiduciari ha instituït no arriben a succeir per qualsevol causa (art. 426-59.3). Si es produeix la delació fideïcomissària, els substituïts preventius de residu adquireixen els béns en qualitat d'hereus del fideïcomitent (art. 426-59.4), amb aplicació de l'article 426-56.2.

Finalment preveu l'article 426-59.5 l'extinció de la substitució preventiva de residu en els casos de renúncia o indignitat successòria de tots els substituïts i, també, per premorir tots aquests a l'hereu o al legatari substituïts. Creiem que en el precepte hi ha un error quan projecta la renúncia o la indignitat successòria sobre els **substituïts**, ja que només té sentit si es refereix als **substituïts**.

7. Els llegats

7.1. Concepte

Amb un caràcter molt general, el llegat es pot definir fent una contraposició inicial amb la institució hereditària, ja que si l'hereu es configura com un successor universal, el llegat comporta una atribució per causa de mort que opera com a títol adquisitiu de béns determinats (successor particular).

Segons l'article 427-1, els llegats es poden ordenar en testament, en codicil o en memòria testamentària.

7.2. Estructura del llegat

7.2.1. El gravat

L'article 427-7 permet ordenar llegats a càrrec de les persones següents:

- L'hereu testamentari, l'hereu abintestat i l'instituït en heretament i l'hereu fideïcomissari. En cas de dubte, cal entendre que el gravat amb el llegat és l'hereu o els hereus (art. 427-8.1).
- El legatari també pot ésser gravat amb un llegat a favor d'una altra persona, la qual cosa origina la figura del subllegat, el compliment del qual resta sotmès a les prevencions de l'article 427-18.
- La persona o les persones que resulten beneficiades quan l'hereu o el legatari gravats no arriben a succeir (art. 427-8.3).
- Els donataris per causa de mort.
- El beneficiari d'una estipulació per causa de mort convinguda pel causant de la successió en benefici de tercer (art. 427-7.2).
Aquesta previsió s'ha de relacionar amb els articles 84, 85 i 88 de la Llei 50/1980 del contracte d'assegurança. Vegeu també l'article 421-23, que permet designar beneficiaris d'assegurances de vida, de plans de pensions i instruments anàlegs en testament o en codicil.

- Qualsevol persona que ha obtingut un benefici patrimonial per voluntat del testador.

Sobre la determinació del gravamen quan existeixen una pluralitat de persones gravades amb el llegat, s'apliquen les prevencions de l'article 427-8.

7.2.2. El legatari

Quant a la figura del legatari, el CCCat estableix els requisits següents:

- Pot ésser legatari qualsevol persona capaç de succeir, sempre que sobrevisqui al causant de la successió (art. 412-1.1), sempre que no concorrin en la seva persona les causes d'indignitat o inhabilitat successòria dels articles 412-3 i 412-5.
- També pot ésser legatari l'hereu, la qual cosa origina la figura del prellegat (art. 427-5). Sobre el seu règim jurídic, vegeu la STSJC 26.07.1999.
- La persona del legatari es pot determinar per un tercer o pel gravat (art. 427-3).
- També es pot nomenar un substitut vulgar al legatari, en cas que no arribi a succeir (art. 427-6).
- Poden també ser legataris les persones no nascudes ni concebudes en el moment de morir el causant i les determinables per un esdeveniment futur i raonablement probable expressat pel causantcausant (art. 427-2).

Sobre la determinació del beneficiari en els casos de llegat ordenat conjuntament a favor d'una pluralitat de persones, s'apliquen les prevencions de l'article 427-4.

7.3. Tipus de llegat

7.3.1. Llegats amb eficàcia real

D'acord amb el que disposa l'article 427-10.2, el llegat amb eficàcia real és el que atribueix al legatari la titularitat d'un dret real que ja existia en el patrimoni del testador o, també, quan aquest crea un dret real limitat en la seva disposició testamentària sobre béns propis del testador. Aquests llegats tenen eficàcia immediata i per això s'han de complir segons l'estat en què es troba el bé al temps de l'obertura de la successió (art. 427-21.1) i el legatari té dret als fruits de la cosa objecte del llegat des de la mort del testador (art. 427-20.1).

Com a modalitats dels llegats amb eficàcia real, el CCCat esmenta les següents:

- El **llegat de finca**, d'una universalitat de coses o d'una empresa pròpia del testador (art. 427-21.2 i 3 i 427-29).
Sobre aquest punt és interessant, encara que amb referència al dret anterior, la STSJC 06.04.1988. Respecte al llegat de finca, la STSJC 21.06.1999 precisa que en el cas d'agregar unes finques a l'objecte del llegat, cal entendre que es tracta d'una finca única, encara que es refereixi a dues finques registrades independentment, ja que formen una sola unitat física i cadastral.
En relació amb l'abast del llegat de la finca, vegeu també la SSTSJC 06.12.2000 i 23.04.2001.
- El **llegat d'usdefruit universal** (art. 427-34). Sobre dispensa de l'obligació de prestar caució en aquest llegat, és interessant la STSJC 18.12.1997. Sobre les diferències entre el llegat d'usdefruit amb facultats de disposició i el fideïcomís de residu.
- El **llegat de cosa gravada**, que es regula a l'article 427-28. En aquest cas és destacable que el llegat no provoca l'extinció del gravamen que perviu sobre l'objecte o cosa llegada.
Si el causant llega un cosa empenyorada o hipotecada, el pagament del deute garantit corresponen a l'hereu. No obstant això, cal destacar que l'article 427-28.4 estableix que aquesta obligació correspon al legatari quan la garantia es constituï per a satisfer o finançar el preu d'adquisició o millora de la cosa.

7.3.2. Llegats amb eficàcia obligacional

Segons l'article 427-10.3, els llegats amb eficàcia obligacional són aquells que atribueixen al legatari un dret de crèdit, amb la consegüent obligació a càrrec del gravat de complir una prestació de lliurar, fer o no fer a favor del legatari.

Com a modalitats del llegat amb eficàcia obligacional, el CCCat esmenta les següents:

- El llegat de cosa aliena en les seves particularitats de cosa pròpia d'un tercer (art. 427-41.1), de cosa parcialment pròpia del testador (art. 427-24.4) de cosa pròpia del gravat (art. 427-24.1, 2 i 3) i de cosa pròpia del legatari (art. 427-24.1). Vegeu la STSJC 16.01.2006.
Sobre l'eficàcia del llegat de cosa subjecta a un gravamen fideïcomissari, és interessant la STSJC 28.10.1991. I sobre l'eficàcia del llegat de cosa parcialment aliena, quan el testador manifesta la seva voluntat de llegar-la sencera, vegeu la STSJC 23.04.2001.
- El llegat de cosa genèrica (art. 427-26 i 427-20.3), el llegat de diner i altres actius financers (art. 427-27), el llegat de crèdit i de deute (art. 427-31) el llegat d'aliments i de prestacions periòdiques (art. 427-30) –vegeu STSJC 22.02.2001–, el llegat de constitució d'un dret real (art. 427-32) i el llegat de part alíquota (art. 427-36). Sobre l'extensió del llegat de diners a uns fons d'inversió, vegeu la STSJC 24.11.2003.

La STSJC 22.02.2001 atribueix eficàcia obligacional al llegat de les rendes que una entitat pagava com a arrendatària d'un local que era propietat del testador.

Sobre la possibilitat de reclamar un llegat d'aliments a més a més de la llegítima que per llei correspon al legatari, és interessant la STSJC 03.11.1995.

7.4. Adquisició dels llegats

7.4.1. La delació del llegat

La delació a favor del legatari determina també que aquest adquireix la titularitat de la cosa objecte del llegat amb eficàcia real o que es converteix en creditor del gravat, si es tracta d'un llegat amb eficàcia obligacional (art. 427-15.1).

Respecte a la delació dels llegats, cal precisar el següent:

- La regla general és que el llegat es defereix a favor del legatari a la mort del testador (art. 427-14.1).
- Si el llegat s'ha ordenat sota condició suspensiva, la seva delació té lloc en complir-se la condició (art. 427-14.2, 3 i 4), amb els efectes que preveuen els articles 427-12.3 i 4 i 427-15.3, que s'apliquen també al llegat ordenat a favor d'una persona encara no concebuda al temps de la mort del testador.
- El llegat també es pot ordenar sota termini suspensiu. En aquest cas, la delació es produeix a la mort del testador, amb les conseqüències que estableix la llei (art. 427-12.2, 3 i 4).
- Finalment, s'admet la possibilitat d'ordenar llegats sota termini o condició resolutòria (art. 427-11), amb els efectes que preveu l'article 427-13.

7.4.2. Acceptació i renúncia

Encara que el legatari adquireix els seus drets sobre la cosa objecte del llegat sense necessitat de l'acceptació (art. 427-15.1 i 2), es tracta d'una acceptació amb efectes claudicans mentre no manifesti la seva voluntat d'acceptar, que és irrevocable (art. 427-16.3).

L'adquisició del llegat sense necessitat de l'acceptació justifica també que mentre el legatari no ha manifestat la seva voluntat d'acceptar, pot de manera irrevocable renunciar el llegat (art. 427-15.1 i 427-16.2).

7.4.3. Compliment dels llegats

Pel que fa al compliment dels llegats, interessa destacar els aspectes següents:

- El compliment dels llegats correspon inicialment al gravat i també a la persona facultada per a la seva execució, que ho poden fer generalment des del moment de la seva delació (art. 427-18 i 427-19), amb les particularitats que es deriven de l'eficàcia real o obligacional del llegat (art. 427-20).
- El legatari té acció contra la persona gravada o facultada per a complir els llegats, per a reclamar el lliurament o el compliment del llegat (art. 427-22.1).
- Si es tracta d'un llegat d'eficàcia real, el legatari té acció per a exigir-ne el lliurament de la possessió i fins i tot per a reivindicar la cosa o el dret contra qualsevol posseïdor. En canvi, si es tracta d'un llegat d'eficàcia obliga-

cional, el legatari no pot exigir-ne el compliment a l'hereu gravat fins que aquest no accepti l'herència.

- El compliment del llegat implica, per regla general, que el legatari adquireixi la possessió de la cosa llegada o que el gravat compleixi la prestació que ha de satisfer l'interès del legatari (art. 427-22).
- No obstant això, cal tenir en compte que el lliurament de la possessió de la cosa objecte del llegat al legatari correspon al gravat o a la persona facultada per al compliment. Així, per norma general el legatari no pot prendre per si mateix la possessió, cosa per la que el causant l'ha d'haver autoritzat o bé ha de tractar-se d'un prellegat o un llegat d'usdefruit universal, segons l'article 427-22.4.

7.5. Ineficàcia dels llegats

El llegat pot esdevenir ineficaç per diverses causes previstes en el CCCat. Així, en primer lloc, es pot produir la seva revocació (art. 427-37) a conseqüència de la revocació de la disposició testamentària on s'ordenava el llegat. En aquest sentit, vegeu les SSTJC 16.01.2006 i 20.11.2006.

En aquest cas, cal tenir en compte que la revocació de la disposició testamentària no provoca la del llegat d'aliments, excepte que hagi estat revocat expressament.

El llegat també s'entén revocat **quan el causant aliena el bé que n'és objecte** (art. 427-37.2), sigui a títol oneros o gratuït i fins i tot en cas que l'alienació sigui ineficaç o també encara que el causant el torni a adquirir, excepte si es prova que la readquisició tenia la finalitat de rehabilitar el llegat. L'alienació del bé objecte del llegat per part del testador o causant mitjançant un negoci jurídic posterior al testament o codicil on s'havia ordenat el llegat, determina doncs que el bé no es trobi en el patrimoni del causant i, per tant, la seva revocació tàcita, sense que es pugui entendre que perviu com a obligació pel gravat. Vegeu, però, les excepcions previstes per l'article 427-37.3.

En segon lloc, es produeix la ineficàcia, que el Codi qualifica com a extinció, si el bé queda fora del comerç o es perd o si la prestació esdevé impossible. També per transformació de la cosa llegada (art. 427-38.1 i 2). Sobre la subsistència del llegat en cas de permuta de finques objecte del llegat, és interessant la STS 28.10.1930 (RJ 1228).

En tercer lloc, es produeix la ineficàcia per reducció o supressió del llegat que resulti excessiu (art. 427-39), ja que el gravat pot reduir els llegats al seu càrrec quan el valor dels llegats excedeixi el que el mateix gravat obté per causa de mort per voluntat del testador en la successió. El gravat doncs no ha de complir el llegat quan el seu objecte supera el que ell mateix rep en la successió, ja que els llegats no tenen la condició de càrregues hereditàries. En aquest sentit és interessant la STSJC 6.11.2000.

D'altra banda, també convé tenir present que els llegats es poden també veure reduïts en cas d'inoficiositat legitimària (art. 451-22 a 24; vegeu mòdul "La vocació legal").

En quart i darrer lloc, la ineficàcia es produeix també per reducció quan l'hereu no tingui lliure una quarta part de l'actiu hereditari líquid i exerceixi el seu dret a la **quarta falcídia o quota hereditària mínima** (art. 427-40 a 427-45).

La quarta falcídia, que el causant pot haver prohibit, suposa un incentiu a l'acceptació per part de l'hereu gravat amb llegats, ja que li garanteix poder fer seva aquesta quota mínima que li correspon com a hereu, i que consisteix en una quarta part de l'actiu hereditari.

Pel seu càlcul vegeu l'article 427-41:

Article 427-41. Càlcul de la quarta falcídia o quota hereditària mínima

"1. A l'efecte de determinar l'import de la quarta falcídia o quota hereditària mínima, integren l'actiu hereditari líquid tots els béns del cabal relicte, incloent-hi els disposats en qualsevol mena de llegat, els crèdits del causant contra l'hereu i els crèdits extingits per llegats de perdó de deute, però no els béns objecte d'atribució particular en pacte successori i de donació per causa de mort. Del valor dels béns se n'han de deduir els deutes de l'herència, les despeses de darrera malaltia i d'enterrament o incineració del causant, i l'import de les lligítimes, inclosa la de l'hereu que sigui legitimari.

2. La valoració dels béns i dels deutes s'ha de referir al moment de la mort del causant i s'han de descomptar del valor dels béns els gravàmens que els afectin, llevat dels drets de garantia".

Cal tenir present que hi ha llegats no reduïbles (art. 427-42) i que el causant pot haver establert un ordre per a la reducció o fins i tot haver exclòs algun llegat d'aquesta reducció. En defecte d'altres previsions, la reducció és proporcional a l'import dels llegats (art. 427-45).

La STSJC 13.03.2014 ens ofereix un bon exemple d'aplicació de la quarta falcídia. També és interessant la STSJC 07.01.2010, on se n'exposa l'evolució històrica. Vegeu també les SSTJC 12.06.1999 i 19.05.2008.

Lectura recomanada

L. Arnau Raventós (2013). "Llegats excessius: apunts a l'article 427-39 del Codi civil de Catalunya". *Revista Catalana de Dret Privat* (núm. 13, pàg. 9-28).

8. Altres disposicions successòries

8.1. Les donacions per causa de mort

Les donacions per causa de mort són una institució de configuració jurídica difícil, ja que participen de la naturalesa dels negocis jurídics per causa de mort, com ho acredita la seva denominació, el fet que la mort del donant tipifica aquest tipus de donacions, el requisit de la supervivència del donatari al donant i la seva revocabilitat per la sola voluntat del donant. D'altra banda, les donacions per causa de mort participen també de la naturalesa dels negocis jurídics entre vius, ja que es constitueixen per la via d'un acord de voluntats entre donant i donatari.

Lectura recomanada

C. Gómez Ligüerre (2011). "Donaciones por causa de muerte". A: Gete-Alonso Calera, M.ª C. (dir.); Solé Resina, J. (coord.). *Tratado de derecho de sucesiones: código civil y normativa civil autonómica: Aragón, Baleares, Cataluña, Galicia, Navarra, País Vasco* (tom I, pàg. 1205-1245). Cizur Menor, Navarra: Thomson Civitas.

El concepte de la donació per causa de mort és el que es deriva de

Article. 432-1. Donacions per causa de mort

"1. Són donacions per causa de mort les disposicions de béns que el donant, en consideració a la seva mort, atorga en forma de donació acceptada pel donatari en vida seva, sense que el donant resti vinculat personalment per la donació.

2. Les donacions atorgades amb la condició suspensiva que el donatari sobrevisqui al donant tenen el caràcter de donacions per causa de mort i estan subjectes al règim jurídic d'aquestes, sens perjudici de les disposicions en matèria de pactes successoris".

Art. 531-9. Modalitats

"3. Són donacions per causa de mort les que els donants fan considerant la seva pròpia mort. L'ajornament del lliurement del bé donat fins al moment de la mort del donant o la reserva a llur favor de l'usdefruit vitalici no confereix a la donació el caràcter de donació per causa de mort".

D'acord amb els requisits i els efectes que els preceptes transcrits atribueixen a les donacions per causa de mort, la doctrina actual s'inclina a configurar-les com uns negocis jurídics en els quals el requisit de la mort del donant no opera com un requisit essencial, sinó únicament com un requisit que determina l'eficàcia definitiva de la donació. En aquest sentit, vegeu la STSJC 24.07.2000.

Sobre la distinció entre les donacions entre vius i les donacions per causa de mort, que no sempre es pot establir de manera clara, és interessant la STSJC 09.02.1994 i la RDGDEJ 18.04.2008. Pel que fa referència als requisits de capacitat per a atorgar donacions per causa de mort, vegeu l'article 432-3.

Sobre el règim jurídic de les donacions per causa de mort, l'article 432-2 prohibeix que siguin universals i els hi fa aplicables les normes dels llegats en els punts següents:

- La inhabilitat i la indignitat successòries del donatari.
- El dret d'acréixer entre els donataris.
- La possibilitat de substitució vulgar del donatari.
- Les condicions, els modes, les substitucions, els fideïcomisos i les altres càrregues imposades al donatari.
- La pèrdua posterior dels béns donats.
- El dret preferent dels creditors hereditaris per al cobrament de llurs crèdits.

Per a la resta els hi són aplicables les normes de les donacions entre vius en la mesura que ho permeti la seva pròpia naturalesa (art. 432-2.2).

En relació amb els efectes de les donacions per causa de mort, esmentem en primer lloc que es produeixen de manera automàtica des del moment de la mort, ja que

Art. 432-4. Adquisició pel donatari

“1. En morir el donant, el donatari fa seus els béns donats, independentment que l'hereu accepti l'herència i de la validesa o subsistència del testament del donant o de les seves disposicions.

2. El donatari pot prendre possessió per ell mateix dels béns donats, sense necessitat que l'hereu o el marmessor els hi lliurin”.

I pel que fa referència a l'adquisició del dret de propietat per part del donatari, precisem que:

Art. 432.1

“3. La transmissió de la propietat de la cosa donada se supedita al fet que la donació sigui definitivament ferma, llevat que la voluntat de les parts sigui la transmissió immediata, amb reserva de l'usdefruit pel donant o sense, sota la condició resolutòria de revocació o premeriència del donatari”.

Les donacions per causa de mort tenen unes causes d'ineficàcia específiques, l'article 432-5 estableix les següents:

- Si el donant les revoca expressament en escriptura pública, testament o codicil.
- Si el donant aliena o llega els béns donats.
- Si el donant atorga amb posterioritat heretament, des del moment en què aquest produeix efecte.
- Si el donatari premor al donant.

- Si el donant no mor en ocasió del perill especial determinant de la donació.

8.2. Les disposicions modals

Es regulen en el títol II, capítol VIII del llibre quart del CCCat que, com precisa l'apartat III del preàmbul, es regulen en un capítol propi, emfasitzant el seu caràcter diferencial de la condició i el termini. En relació amb el seu concepte precisem:

Art. 428.1. Mode successori

“1. El mode permet al causant imposar a l'hereu o al legatari, o a llurs substituïts, una càrrega, una destinació o una limitació que, per la finalitat a què respon, no atribueix altres drets que demanar-ne el compliment, sense que redundi en profit directe de qui el pot demanar”.

Aquest concepte del mode resulta més precís si s'estableixen les seves diferències amb altres institucions més o menys afins. Concretament i en relació amb les seves diferències amb la condició i el llegat.

Art. 428.1

2. Si el causant atribueix, a favor d'una persona o persones determinades, qualsevol dret diferent de demanar el compliment del mode, s'entén que ha disposat un llegat o una altra disposició per causa de mort, i no pas un mode, encara que el causant empli aquesta expressió.

Del precepte transcrit, en resulta que el mode suposa, com el llegat, una atribució patrimonial a títol particular, amb la diferència que en el cas del llegat el legatari apareix com a destinatari de l'atribució, mentre que en el mode no existeix un benefici directe a favor d'una persona determinada, encara que sí unes terceres persones legitimades per a exigir el seu compliment, que el CC-Cat (art. 428-2) ha ampliat respecte del dret precedent amb la intenció de fer-ne més possible l'exigibilitat (art. 164 CS).

Sobre diferències entre el llegat d'aliments i el mode vegeu STSJ 03.11.1995, STS 12.11.1970 i RDGRN 19.05.2005. Sens perjudici que, segons l'article 428-1.4, s'apliquin als modes les normes sobre els llegats, encara que sols en els aspectes que llur naturalesa ho permet.

Presenta també dificultats la distinció entre el mode i la condició. En aquest punt es preveu:

Article 428-1.3. Mode successori

“En cas de dubte sobre si el testador ha imposat una condició o un mode, o una simple recomanació, es dóna preferència, respectivament, al mode o a la recomanació”.

A la pràctica el dubte es resol amb caràcter general d'acord amb l'aforisme tradicional que la condició suspèn però no obliga, mentre que el mode obliga però no suspèn; això ho concreta la STS 18.12.1965 quan precisa que la

Lectura recomanada

A. Lamarca Marqués (2006). *El modo sucesorio. Código de sucesiones catalán y Código civil*. Cizur Menor, Navarra: Thomson-Aranzadi.

condició vivifica o extingeix el dret hereditari propi i no imposa condicions o càrregues al successor potencial o actual, mentre que el mode no impedeix al gravat adquirir la titularitat i la possessió dels béns objecte de la càrrega modal, encara que amb el deure de complir les finalitats perseguides pel causant de la successió. Aquestes diferències expliquen en bona part que l'article 428-1.3 atribueix una preferència al mode respecte a la condició, com resulta també de l'article 421-6.3.

Pel que fa referència a l'estructura de les disposicions modals precisem que:

i) pot imposar-les el causant de la successió en testament, en codicil, en memòria testamentària respectant el seus propis límits i en pacte successori;

Malgrat que el CCCat no ho estableix en la regulació del mode ni tampoc l'esmenta en regular les diferents formes testamentàries o el pacte successori, així es pot interpretar de la lectura conjunta dels articles 428-1.1, 428-1.4 i 431-5, tenint en compte l'abast possible del mode i els possibles gravats.

ii) poden ésser gravats amb càrregues modals l'hereu o el legatari o llurs substituïts i, fins i tot, els legitimaris, encara que aquests darrers només en el cas que preveu l'article 451-9.2 (donant un valor superior a la llegítima amb càrrega, supòsit que origina la coneguda com a cautela socini);

iii) beneficiari del mode pot ésser qualsevol persona o entitat, encara que no gaudeixi de la capacitat successòria que exigeixen els articles 412-1 i 412-2, ja que el beneficiari no adquireix de manera directa segons un títol successori;

iv) persones legitimades per a exigir el compliment del mode són les que esmenta l'article 428-2, les quals han estat ampliadades respecte de la legislació precedent amb l'ànim de facilitar l'exigència del compliment i on destaca especialment la legitimació de les persones jurídiques citades a l'aparat e);

v) objecte del mode pot ésser la imposició d'una càrrega, destinació o limitació (art. 428-1.1), destinar una part dels béns del causant de la successió a sufragis i obres pies (art. 428-3) o la imposició d'una limitació o prohibició de disposar d'acord amb els límits i requisits que precisa l'article 428-6.

La persona gravada amb la càrrega modal assumeix l'obligació de complir-la des que ha acceptat la disposició del causant que imposa el mode. Si no compleix de manera voluntària, pot exigir-ne el compliment qualsevol de les persones o entitats que esmenta l'article 428-2. I també es preveu la possibilitat que el causant estableixi determinades mesures amb la finalitat d'assegurar el compliment de les disposicions modals que ha establert, com són les esmentades a l'article 428-4, que s'intitula "**Garanties de compliment del mode**".

Article 428-4. Garanties de compliment del mode

“1. El testador pot assegurar el compliment dels modes facultant els marmessors per a complir-los, o mitjançant caucions de compliment, sancions a l'obligat o altres mesures adequades.

2. S'entén que no s'ha ordenat pròpiament un mode si el testador en vol garantir el compliment mitjançant una condició suspensiva de la institució d'hereu o del llegat.

3. El testador pot imposar un fideïcomís a l'hereu instituït o al legatari gravat amb un mode per al cas que aquest sigui incomplert per causes imputables a la persona gravada amb la disposició modal.

4. L'incompliment d'un mode imposat a un legatari per culpa seva faculta la persona gravada amb el llegat per a demanar la restitució del seu objecte, si es demostra que el compliment del mode va ésser un motiu determinant del llegat. La restitució obliga qui rep el bé a complir el mode, llevat que sigui personalíssim.

5. A la persona gravada amb un mode encara no complert per culpa seva que exerceixi qualsevol acció fonamentada en el seu caràcter d'hereu o legatari, se li pot oposar, amb la finalitat de suspendre l'exercici de l'acció, l'excepció de mode no complert”.

Esmentem finalment que l'article 428-5 preveu, en relació amb el mode de compliment impossible o il·lícit, que es té per no ordenat, llevat que el seu compliment fos el motiu determinant de la institució. Mentre que per als casos de poder-se assolir les finalitats perseguides pel testador amb la càrrega modal, encara que sigui en un grau inferior o en termes diferents, l'article 428-5.2, 3 i 4 preveu commutar o convertir la càrrega modal.

9. Els pactes successoris

9.1. Concepte i característiques

Per tal de centrar els criteris que informen la regulació actual dels pactes successoris catalans, és oportú fer una referència a l'apartat IV del preàmbul del llibre quart del CCCat, en el qual es precisa:

“El règim dels pactes successoris és, sens dubte, la innovació de més volada que presenta el llibre quart respecte a l'anterior Codi de successions. El dret català ha conegut tradicionalment els pactes successoris en forma de donació universal o heretament. Aquests pactes, com és sabut, eren el vehicle de transmissió intergeneracional dels patrimonis familiars, de base típicament agrària, per mitjà de la institució d'hereu únic convinguda en capítols matrimonials. Malgrat la importància històrica dels heretaments, la seva regulació ancorada en una realitat socioeconòmica i una concepció de les relacions familiars pròpies d'una altra època, resultava més útil per a interpretar capítols matrimonials antics que com a instrument de planificació successòria. A partir d'aquesta premissa, sense renunciar al bagatge conceptual heretat de la tradició jurídica catalana entorn els heretaments, el llibre quart regula els pactes successoris d'una manera molt més oberta i flexible”.

Les innovacions es projecten inicialment sobre la denominació, que tradicionalment era la d'heretaments, que el legislador actual substitueix per la de pactes successoris, que porta a l'oportunitat d'establir des d'ara el seu concepte.

Article 431-1. Concepte de pacte successori

“1. En pacte successori, dues o més persones poden convenir la successió per causa de mort de qualsevol d'elles, mitjançant la institució d'un o més hereus i la realització d'atribucions a títol particular”.

D'aquest precepte, en resulta que el concepte actual de pacte successori és més ampli que el d'heretament regulat pel dret anterior on l'heretament es definia com una institució contractual d'hereu (art. 67.1 CS), mentre que els pactes successoris poden tenir per objecte la institució hereditària però també les atribucions a títol particular.

Amb la finalitat de delimitar de forma més precisa el concepte de pactes successoris en el nostre dret, fem seguidament una referència a les seves característiques que són:

i) els pactes successoris s'han de qualificar de **negoci jurídic bilateral o plurilateral**, ja que per a la seva perfecció s'exigeix la intervenció de dues o més persones en qualitat d'atorgants del pacte (art. 431-1.1), enfront del caràcter rigorosament unilateral del testament segons els articles 421-1 i 421-2;

Lectures recomanades

L. Alascio Carrasco (2016). *Los pactos sucesorios en el Derecho civil catalán*. Barcelona: Atelier.

J. Egea i Fernández (2009). “El nou règim jurídic de la successió contractual”. *RJC* (núm. 3, pàg. 9-58).

ii) el pacte successori és un **acte personalíssim** en el sentit més estricte des de la perspectiva del causant de la successió, mentre que en relació amb els altres atorgants del pacte s'admet la intervenció d'un tercer en el lloc de l'atorgant en qualitat –no de representant– sinó de *nuntius* que actua com a instrument de transmissió de la voluntat de l'atorgant (art. 431-7.3);

iii) s'aplica als pactes successoris el criteri general que presideix els negocis jurídics per causa de mort, que se centra en la característica de ser un **negoci jurídic formal o solemne**, com resulta de l'article 431-7.1, que n'exigeix la formalització en escriptura pública;

iv) els pactes successoris presenten com a característica la **irrevocabilitat** de la institució hereditària (art. 431-18.1) o de l'atribució a títol particular (art. 431-30.5), irrevocabilitat que es fonamenta en el caràcter bilateral o plurilateral del negoci jurídic que els origina, a diferència del testament que és un negoci jurídic essencialment revocable segons l'article 422-8.1. No obstant, cal ja advertir que poden ser revocats en determinats casos previstos per la llei (art. 431-14); i

v) finalment els pactes successoris s'han de qualificar de **negocis jurídics per causa de mort**, ja que tenen com a finalitat regular el destí del patrimoni de l'atorgant del pacte que actua en concepte de causant per a després de la seva mort, característica que també es predica del testament (art. 421-2), encara que amb la diferència que el pacte successori –com a conseqüència de la seva irrevocabilitat– produeix determinats efectes en vida del causant de la successió (art. 431-25).

Segons l'article 431-1.2 s'admeten com a modalitats dels pactes successoris els que tenen com la finalitat la institució hereditària o l'atribució a títol particular de manera unilateral a favor d'un dels atorgants del pacte (art. 431-18.1), la institució hereditària o l'atribució particular amb caràcter recíproc entre els atorgants del pacte (art. 431-20) i, finalment, els que tenen per objecte ordenar atribucions a favor de persones que no tenen la condició d'atorgants del pacte (art. 431-21).

9.2. Estructura

Pel que fa referència a les persones legitimades per a l'atorgament d'un pacte successori el dret anterior no establí limitacions, si bé cal precisar que la gran majoria de les vegades s'atorgaven a favor de persones unides entre elles per uns estrets vincles de parentiu, atès que els heretaments es convenien amb la finalitat de mantenir la integritat dels patrimonis en el tronc familiar després de la mort del seu titular i estaven vinculats als capítuls matrimonials.

El CCCat introdueix una doble innovació en aquest punt. En primer lloc, els pactes es desvinculen de les capitulacions matrimonials (art. 431-7.1) i es fa una llista dels parents que poden ser-ne atorgants (art. 431-2).

Article 431-2. Atorgants

“Hom pot atorgar pactes successoris només amb les persones següents:

- a) El cònjuge o futur cònjuge.
- b) La persona amb qui conviu en parella estable.
- c) Els parents en línia directa sense limitació de grau, o en línia col·lateral dins del quart grau, en ambdós casos tant per consanguinitat com per afinitat.
- d) Els parents per consanguinitat en línia directa o en línia col·lateral, dins del segon grau, de l'altre cònjuge o convivent”.

En segon lloc, però, d'acord amb l'article 431-2, els pactes successoris **només** es poden atorgar amb les persones que esmenta el precepte. Aquesta limitació s'estableix, segons el preàmbul del Llibre quart, tenint en compte el risc que comporten els pactes successoris entre no-familiars i amb la finalitat de permetre la seva estipulació en ocasió de la transmissió d'empreses familiars, en les quals poden arribar a intervenir diverses generacions de parents en línia recta i altres membres de la família extensa. De totes maneres aquesta restricció no opera respecte a les persones que no tenen la condició d'atorgants del pacte i sí únicament la condició d'afavorits, com resulta de l'article 431-3; respecte als quals s'exigeix en canvi la concurrència dels requisits que exigeix la llei per a succeir amb caràcter general, com és la seva supervivència al causant de la successió, llevat que es pacti una altra cosa, i que els drets derivats del pacte successori sols s'adquireixen després de la mort del causant de la successió. Els requisits de capacitat per tal d'aparèixer com a atorgant d'un pacte successori són els que preveu l'article 431-4.

En relació amb l'objecte dels pactes successoris el legislador actual segueix el criteri que ja admetia el dret tradicional en relació amb els heretaments, com és el de permetre la regulació de la successió per causa de mort amb la mateixa amplitud que en els testaments (art. 431-5). Sobre imposició de càrregues als afavorits vegeu l'article 431-6, que amb l'intent de donar efectivitat als pactes successoris, tradicionalment vinculats a la conservació dels patrimonis familiars agraris, persegueix assolir les mateixes finalitats en relació amb la transmissió de l'empresa mercantil o industrial o de l'establiment professional familiar, ja sigui per la via de la seva continuïtat o liquidació.

Pel que fa a la forma, els pactes han d'atorgar-se en escriptura pública (art. 431-7.1), la qual, a més, pot contenir també les estipulacions pròpies d'un protocol familiar i altres estipulacions no successòries. En haver-se desvinculat els pactes del matrimoni amb l'ampliació dels possibles atorgants, aquesta escriptura pública ja no ha de ser necessàriament de capítols matrimonials tal com era en el dret anterior (art. 67.1 CS).

L'intent de modernitzar els pactes successoris, que persegueix amb insistència el legislador actual, ha determinat que es consideri oportú establir una normativa àmplia sobre la seva publicitat. Per això es preveu que els pactes successoris es puguin fer constar en el Registre d'Actes de Darrera Voluntat, Registre de la Propietat, llibres registres d'accions nominatives de socis d'una societat i en el Registre Mercantil, com preveu l'article 431-8.

Apuntem l'oportunitat de relacionar aquest precepte amb l'article 3.1 de l'Annex II del Reglament notarial de 20 de juny de 1944, amb l'article 14.I LH i l'article 77 del seu reglament, amb els articles 104 a 112 i 113 a 125 del Reial Decret Legislatiu 1/2010, de 2 de juliol, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de Societats de Capital i amb el Reial decret 19/2007, de 9 de febrer, sobre publicitat dels protocols familiars.

Sobre problemes de dret transitori que es poden derivar d'aquestes modificacions que estableix el llibre quart del CCCat vegeu la DT sisena, apartats 1 i 2.

9.3. Ineficàcia

El CCCat regula de manera detallada els supòsits d'ineficàcia dels pactes successoris, prenent com a model el règim establert en el títol II, capítol II en matèria de nul·litat i ineficàcia dels testaments i de les disposicions testamentàries. Es preveuen els supòsits que se citen a continuació.

9.3.1. Nul·litat

La nul·litat del pacte successori es configura com un supòsit d'ineficàcia originària, perquè es produeix des del seu atorgament amb contravenció dels preceptes que exigeix la llei per a la seva validesa. Es distingeix en aquest punt entre la nul·litat total i la nul·litat parcial dels pactes successoris.

Com a causes de nul·litat total l'article 431-9.1 estableix les següents:

- i) quan el pacte convingut no es correspon a cap dels tipus que preveu la llei;
- ii) els atorgats per persones no legitimades segons l'article 431-2;
- iii) els atorgats sense observar els requisits de capacitat i de forma que estableixen els articles 431-4 i 431-7; i
- iv) els atorgats amb engany, violència o intimidació greu segons els articles 1267 i 1269 CC.

Com a causes de nul·litat parcial, perquè afecten sols determinades estipulacions del pacte successori, l'article 431-9.2 esmenta les següents:

i) haver-se atorgat les estipulacions amb violència, intimidació greu, engany o error en la persona o en l'objecte segons els articles 1266, 1267 i 1269 CC; i

ii) les estipulacions convingudes amb error en la finalitat o en els motius, si l'error és excusable i resulta del mateix pacte que l'atorgant que ha comès l'error no hauria atorgat les disposicions si se n'hagués adonat (art. 431-6).

A diferència del que es preveu amb referència a les disposicions testamentàries i les donacions (art. 422-7 i 531-15.1), els pactes successoris no es poden impugnar en cap cas per causa de preterició legitimària ni revocar per supervivència o superveniència de fills, sens perjudici dels drets legítims d'aquests. L'excepció es fonamenta en el principi de la irrevocabilitat de la designació que informa la successió paccionada.

Sobre legitimació i terminis per a l'exercici de l'acció de nul·litat vegeu l'article 431-10. I pel que fa referència a les conseqüències de la nul·litat parcial, l'article 431-11 preveu que la nul·litat de determinades estipulacions no determini a la vegada la nul·litat de les estipulacions fetes pel mateix atorgat o per altres atorgants, llevat que es tracti de disposicions corespectives o que del context del pacte no en resulti una altra cosa.

9.3.2. Per acord dels atorgants del pacte

Com a derivació de la seva naturalesa contractual, els atorgants del pacte el poden modificar o resoldre de mutu acord. Així, l'article 431-12.1 preveu la possibilitat de modificar o deixar sense efecte totalment o parcialment el pacte successori; facultat que queda extingida amb la mort de qualsevol dels atorgants.

La previsió de la resolució és especialment rellevant, ja que permet deixar sense efectes la institució hereditària feta amb un caràcter irrevocable (art. 431-18.1), cosa que s'oposa al conegut principi de la perdurabilitat de la condició d'hereu i que s'explica històricament, ja que els pactes successoris s'introdueixen en el Dret successori català al marge dels principis successoris romans.

Respecte a les persones legitimades i els requisits de capacitat que exigeix la llei per a l'acord de modificació i resolució del pacte vegeu l'article 431-12.2 i 3. Amb referència als requisits de forma l'article 431-12.1 exigeix l'escriptura pública i, segons el mateix precepte, la facultat de modificar o resoldre s'extingeix després de la mort de qualsevol dels atorgants del pacte. Si aquest s'ha convingut en una escriptura pública de capítols matrimonials, per a la seva modificació i resolució s'apliquen les regles sobre modificació dels capítols (art. 431-12.4 en relació amb art. 231-23).

9.3.3. Indignitat successòria

Tradicionalment ha estat objecte de discussió l'oportunitat d'admetre la ineficàcia dels heretaments quan l'instituït ha incorregut en una causa d'indignitat successòria, que en definitiva es va resoldre en sentit afirmatiu. La Compilació catalana de l'any 1960, el Codi de successions de l'any 1991 i actualment el Codi civil de Catalunya segueixen el mateix criteri, amb la particularitat que cadascuna de les successives reformes ha suposat ampliar el número de causes d'indignitat successòria aplicables. Actualment, l'article 431-13.1 fa extensives als pactes successoris les mateixes causes d'indignitat que preveu el seu article 412-3 per a qualsevol tipus de vocació hereditària.

La concurrència d'una causa d'indignitat successòria no determina la ineficàcia del pacte successori, sinó únicament la possibilitat d'instar la seva revocació per part de l'atorgant del pacte que té la condició de disponent o per les persones que esmenta l'article 431-13.2 i 3.

La facultat de revocació caduca al cap d'un any comptat des del moment en què l'heretant coneix o pot conèixer raonablement la causa d'indignitat. Si l'heretant mor sense haver pogut exercir l'acció o abans que caduqui el termini, les persones legitimades per a fer valdre les causes d'indignitat, és a dir, les que resultarien immediatament afavorides (art. 412-6) poden impugnar les disposicions a favor de l'indigne en el termini general de quatre anys que estableix amb determinades prevencions l'article 412-7.

9.3.4. Revocació per voluntat unilateral

En els apartats anteriors hem fet referència a supòsits d'ineficàcia dels pactes successoris segons l'acord dels seus atorgants o per decisió unilateral atribuïda per la llei a un d'ells en el cas d'indignitat. Afegim ara que el Codi civil de Catalunya preveu també la possibilitat que esdevingui ineficax el pacte successori per decisió unilateral d'un dels seus atorgants, cosa que es fonamenta en les previsions adoptades de manera explícita o implícita per ells mateixos, amb la finalitat de no distorsionar de manera excessiva el principi de la irrevocabilitat que presideix la regulació dels pactes successoris.

La revocació per voluntat unilateral només s'admet en els casos que preveu l'article 431-14.1 que inclouen les causes pactades expressament; l'incompliment de les càrregues imposades a l'afavorit; la impossibilitat de compliment de la finalitat determinant del pacte, i per un canvi substancial, sobrevingut i imprevisible de les circumstàncies que en van constituir el fonament.

La facultat es confereix únicament als atorgants del pacte, a les quals s'atribueix la possibilitat de revocar-lo totalment o únicament determinades disposicions del pacte, que deixen subsistents les altres (art. 431-14.1). La revocació s'ha d'ajustar als requisits de forma i tràmits que preveu l'article 431-15.

Pel que fa als efectes de la revocació (art. 431-16) cal tenir present que si el pacte va comportar la transmissió de present de béns a la persona instituïda o afavorida, la revocació provoca els efectes propis de la revocació de donacions (regulada en l'article 531-15.5). A més, es preveu la compensació a la part que hagi complert les càrregues o obligacions derivades del pacte quan aquest es revoqui.

Aquesta facultat caduca al cap de quatre anys, comptats des del moment en què es produeix el fet determinat de la revocació (art. 431-14.2).

9.3.5. Ineficàcia derivada de crisis matrimonials o de convivència

De la mateixa manera que la crisi matrimonial o de convivència té efectes d'ineficàcia sobre les disposicions testamentàries fetes en favor del cònjuge o convivent (art. 422-13), aquests mateixos efectes es produeixen en el pacte successori, tot i que en poder tenir més i diferents atorgants la norma salva, en primer lloc, l'eficàcia dels pactes per a, tot seguit, establir la ineficàcia dels heretaments o atribucions particulars fetes a favor del cònjuge o del convivent, però també de les fetes a favor dels parents d'aquests. Així, l'article 431-17 estableix:

Art. 431-17. Incidència de crisis matrimonials o de convivència

“1. La nul·litat del matrimoni, la separació matrimonial i el divorci, o bé l'extinció d'una parella estable, de qualsevol dels atorgants no altera l'eficàcia dels pactes successoris, llevat que s'hagi pactat una altra cosa.

2. Com a excepció al que estableix l'apartat 1, els heretaments o les atribucions particulars fetes a favor del cònjuge o del convivent en una parella estable, o dels parents d'aquests, esdevenen ineficaces en els supòsits que regula l'article 422-13.1, 2 i 4, llevat que s'hagi convingut el contrari o això resulti del context del pacte”.

9.4. Els heretaments

9.4.1. Concepte i característiques

Art. 431-18.1. Concepte de l'heretament

“1. L'heretament o pacte successori d'institució d'hereu confereix a la persona o persones instituïdes la qualitat de successors universals de l'heretant amb caràcter irrevocable, sens perjudici dels supòsits que regulen els articles 431-13, 431-14 i 431-21.

2. La qualitat d'hereu conferida en heretament és inalienable i inembargable”.

Del precepte transcrit en resulta que l'heretament es caracteritza pel següent:

Llei 6/2015

La ineficàcia respecte dels parents s'ha introduït també mitjançant la Llei 6/2015, en el cas del testament modificant l'article 422-13 amb la introducció d'un nou apartat 4, que a més concreta el grau de parentiu. Així s'estableix que la ineficàcia també s'aplica als parents que només ho siguin del cònjuge o convivent, en línia directa o en línia col·lateral dins del quart grau, tant per consanguinitat com per afinitat.

i) ser una modalitat dels pactes successoris, ja que es concreta en la possibilitat d'instituir un o més hereus, a diferència dels pactes successoris d'atribució particular, que compleixen una funció semblant als llegats en els casos de vocació testamentària a l'herència; i

ii) la institució hereditària s'estableix amb el caràcter d'irrevocable, a diferència del que succeeix en la vocació testamentària, presidida pel criteri de la seva essencial revocabilitat segons l'article 422-8.1.

És oportú precisar des d'ara que el principi de la irrevocabilitat de la institució hereditària no s'estableix de manera unitària, ja que el mateix precepte fa unes excepcions, derivades de la possibilitat de revocació per decisió unilateral d'un dels atorgants del pacte successori o d'haver-se convingut l'heretament amb el caràcter de revocable d'acord amb els requisits legals.

9.4.2. Modalitats

D'acord amb la normativa vigent l'heretament pot presentar les modalitats següents:

Article 431-19. Heretament simple i cumulatiu

"1. L'heretament és simple si només confereix a la persona instituïda la qualitat d'hereva de l'heretant i no perd aquest caràcter encara que l'heretant també faci donació de present de béns concrets a la persona instituïda.

2. L'heretament és cumulatiu si, a més de conferir la qualitat d'hereu de l'heretant, atribueix a la persona instituïda tots els béns presents de l'heretant i no perd aquest caràcter encara que l'heretant exclou béns concrets de l'atribució de present.

3. L'heretament cumulatiu no es presumeix mai i s'ha de pactar de manera expressa".

Del precepte transcrit, en resulta que l'heretament simple i el cumulatiu comparteixen la característica d'atribuir a l'instituït la condició d'hereu amb caràcter irrevocable, amb la conseqüència que les característiques diferencials se centren en el fet de conservar el causant de la successió o heretant la titularitat sobre els béns que integren el seu patrimoni, encara que amb significatives limitacions respecte a les seves facultats dispositives, especialment quan l'heretament té com a objecte el manteniment o continuïtat d'una empresa familiar (vegeu l'article 431-25); mentre que en l'heretament cumulatiu s'anticipen determinats efectes de la successió per causa de mort, ja que l'instituït esdevé titular –des que s'atorga l'heretament– dels béns que en aquest moment formen part del patrimoni de l'heretant. La presumpció favorable a l'heretament simple, segons l'apartat 3 del precepte, es fonamenta en la consideració que l'heretament cumulatiu és molt més oneros per l'heretant.

Article 431-20. Heretament mutual

“1. L’heretament és mutual si conté una institució recíproca d’hereu entre els atorgants a favor del que sobrevisqui.

2. En els pactes successoris que contenen heretaments mutuels, es pot pactar que, quan el supervivent mori, els béns heretats facin trànsit a altres persones. L’elecció d’hereu o hereus successius es pot encomanar al supervivent d’acord amb el que estableixen els articles 424-1 a 424-4”.

Antecedents d’aquests heretaments mutuels eren els que, amb la mateixa denominació, regulaven els articles 99 i 100 CS. Amb la diferència que l’heretament mutual –segons el dret anterior– sols podien convenir-lo uns cònjuges, mentre que segons la normativa actual poden convenir un heretament mutual totes les persones que poden convenir un pacte successori segons l’article 431-2.

Article 431-21. Heretament preventiu

“1. L’heretament es pot pactar amb caràcter preventiu, cas en el qual és revocable unilateralment per mitjà d’un testament posterior, que ha d’ésser necessàriament notarial i obert, o un nou pacte successori.

2. La revocació unilateral de l’heretament preventiu, perquè sigui eficaç, s’ha de notificar notarialment als altres atorgants del pacte successori, llevat que els atorgants hagin dispensat el compliment d’aquest requisit.

3. El caràcter preventiu de l’heretament no es presumeix mai i s’ha de pactar de manera expressa, deixant-ne clara la revocabilitat”.

El precepte transcrit té com a antecedent els articles 93 i 94 CS, que regulaven els heretaments preventius com a modalitat més significativa dels anomenats heretaments a favor dels fills dels contraents, encara que amb notables diferències, especialment pel que fa als possibles atorgants, com ja s’ha comentat anteriorment.

La característica fonamental de l’heretament atorgat amb el caràcter de preventiu és la seva revocabilitat per un testament o per un pacte successori posteriors, que dilueix de manera significativa el principi de la irrevocabilitat de la institució segons l’article 431-18. Té el seu fonament en la manca de certesa de la delació hereditària, fins al punt que segons la legalitat anterior es configuraven com una crida condicional a l’herència. També es fonamenta en l’evitació preventiva de la successió intestada (vegeu les SSTSJC 23.11.1998 i 12.07.2001).

9.4.3. Efectes

Es projecten en dues fases diferents:

En vida dels heretants

Els més significatius són els següents:

- En primer lloc els seus efectes revocatoris en relació amb les altres disposicions per causa de mort atorgades per l'heretant o els heretants, que l'article 431-23 resol d'acord amb uns criteris derivats de la irrevocabilitat de la institució, que es tradueixen en què:
  - i) l'heretament vàlid revoca les disposicions testamentàries i les donacions per causa de mort anteriors al seu atorgament, encara que hi siguin compatibles;
  - ii) determina la ineficàcia de les disposicions testamentàries posteriors, excepte en el cas de l'heretament preventiu o de disposició amb càrrec a la reserva per a testar. Vegeu STSJC 12.02.2007 sobre ineficàcia del fideïcomís imposat a l'hereu per l'heretant en un testament posterior.

- L'article 431-22.1 conserva l'anecdòtica **reserva per a testar**, que s'havia introduït amb la finalitat d'evitar la nul·litat de l'heretament perquè privava de la facultat, que es qualificava d'irrenunciable, de disposar dels béns per actes de darrera voluntat.

- L'apartat 2 del mateix article 431-22.1 recull també un pacte freqüent en els heretaments tradicionals, que tenia com a finalitat excloure de la institució hereditària determinats béns destinats a satisfer els drets legítims que gravaven l'herència de l'heretant. Segons aquestes assignacions legítimes els altres fills podien percebre els seus drets legítims en vida de l'heretant o després de la seva mort, en la quantia establerta en el mateix heretament.

- Pel que fa referència a la transmissibilitat de la qualitat d'hereu quan l'instituït premor a l'heretant, el principi de la irrevocabilitat de la designació *ex* article 431-18.1 es concreta a l'article 431-24 en les solucions següents:
  - i) la regla general és que la premoriència de l'instituït a l'heretant determina la ineficàcia de l'heretament, a menys que s'hagi pactat una altra cosa;
  - ii) a manca de pacte en contrari i pel cas d'ésser instituït hereu un descendent de l'heretant, la premoriència de l'instituït determina a transmissió de la seva qualitat d'hereu als seus descendents i hereus en la forma prevista a l'apartat 2 del precepte, solució que està d'acord amb el caràcter essencialment familiar dels heretaments segons el dret tradicional. En aquest sentit es pot veure la STSJC 28.05.1990;
  - iii) si l'heretament s'ha convingut amb el caràcter de cumulatiu, llevat que s'hagi convingut un pacte reversional, els béns que l'instituït ja ha rebut de l'heretant són transmesos als seus successors juntament amb la condició d'hereu, solució que es fonamenta en la major confiança que el causant de la successió té en la persona instituïda hereva.

- Efecte important dels heretaments en vida de l'heretant, i una vegada més com a conseqüència del principi de la irrevocabilitat de la institució segons l'article 431-18.1, és limitar de manera significativa les facultats dispositi-

ves de l'heretant sobre els béns que encara formen part del seu patrimoni, ja que segons l'article 431-25:

- i) sols pot disposar del seus béns a títol gratuït amb el consentiment de l'hereu, a menys que els actes dispositius tinguin com a finalitat satisfer drets legítims, per a fer liberalitats d'ús o per a constituir censos, censals o rendes vitalícies amb les mateixes finalitats;
- ii) l'heretant pot realitzar actes de disposició a títol onerosos per actes entre vius dels béns dels quals encara conserva la titularitat, amb aplicació dels criteris que informen la subrogació real;
- iii) amb caràcter de novetat l'apartat 2 del precepte estableix unes previsions que, des d'una perspectiva molt general, es poden qualificar de control de la gestió del patrimoni per part del seu titular quan l'heretament té com a finalitat el manteniment o la continuïtat d'una empresa familiar o d'un establiment professional;
- iv) l'apartat 4 del precepte estableix unes garanties a favor de l'hereu, que es tradueixen en la possibilitat d'impugnar els actes dispositius atorgats per l'heretant en frau o en dany de l'heretament, fins i tot en vida de l'heretant (vegeu també les SSTs 25.06.1945, 01.07.1970 i 20.10.1987 i la STSJ 27.05.1999).

- Respecte a la responsabilitat de l'hereu instituït en heretament pels deutes hereditaris s'aplica amb caràcter general la normativa sobre responsabilitat de l'hereu en el sistema successori català (prevista en els arts. 461-18 i 461-20), atès que l'hereu instituït en heretament s'assimila, en configurar-se, segons l'article 431-18 com un successor universal, a l'hereu testamentari i intestat, tot i que la successió en aquest cas implica més fàcilment l'assumpció de la responsabilitat *ultra vires* pròpia de l'acceptació pura i simple.

Però com que en l'heretament pactat amb el caràcter de cumulatiu s'anticipen alguns efectes del procés successori per la via de la transmissió de determinats béns de present, l'article 431-26 estableix les previsions següents respecte de com es pot fer efectiva la responsabilitat sobre els béns que formen part de l'heretament:

- i) dels deutes de l'heretant anteriors a l'heretament l'hereu en respon amb els béns transmesos de present tan bon punt feta excusió dels béns que l'heretant s'ha reservat, amb preferència als creditors particulars de l'hereu (apartat 1 del precepte);
- ii) respecte els deutes posteriors contrets per l'heretant, l'hereu no en respon mentre aquell viu i, una vegada ocorreguda la seva mort, pot acollir-se al règim de l'acceptació a benefici d'inventari (apartat 2 del precepte).

- En els heretaments cumulatius tradicionals era freqüent inserir-hi un pacte reversional, segons el qual els béns transmesos de present a l'hereu retornaven a l'heretant o feien trànsit a terceres persones si es complia l'esdeveniment previst, que normalment era el de morir l'hereu sense deixar descendència (tal com ara recull l'article 431-27.2); que tenia com a

finalitat evitar que els béns adscrits a un patrimoni familiar generació darrera generació sortissin del tronc familiar (vegeu la STSJC 12.06.1995).

Pel que fa referència al règim jurídic del pacte reversional (regulat ara per l'article 431-27) precisem que:

i) si s'estableix a favor de l'heretant es configura com una condició resolutòria que deixa sense efectes la transmissió de present, encara que sense efectes retroactius; per tant, els béns o els seus subrogats retornen a l'heretant però sense obligació de restitució dels fruits (art. 431-27.1);

ii) si no s'ha previst l'abast de la reversió, l'article 431-27.2 manté el criteri tradicional, en entendre que s'ha establert per al cas que l'hereu premori a l'heretant sense deixar fills;

iii) en canvi, en cas de deixar fills, els efectes d'aquesta premoriència poden ser la transmissió de la qualitat d'hereu als seus propis descendents cridats a la seva herència, sempre que l'hereu instituït sigui descendent de l'heretant (art. 431-24.2);

iv) si la reversió s'ha establert a favor de l'heretant i els seus hereus, cosa que no es presumeix (art. 431-27.4), cas de complir-se la condició resolutòria en vida de l'heretant aquest recobra els béns transmesos de present i, en altre cas, aquests béns fan trànsit als seus hereus testamentaris o a les persones que serien els seus hereus intestats en el moment d'operar la reversió;

v) si la reversió s'ha convingut a favor dels hereus de l'heretant o a favor de qualsevol altra persona, resta sotmesa al règim dels fideïcomisos segons l'article 431-27.4;

vi) el pacte reversional no impedeix a l'hereu reclamar els seus drets legítims sobre l'herència de l'heretant;

vii) els actes dispositius realitzats per l'hereu sobre els béns objecte del pacte reversional resten sotmesos a les prevencions de l'article 107, núm. 10 LH (extinció de la hipoteca), a menys que l'heretant li hagi conferit determinades facultats dispositives;

i viii) pel que fa referència a la possibilitat de deixar sense efectes el pacte reversional, l'article 431-27.5 estableix que l'heretant el pot deixar sense efecte unilateralment en qualsevol moment i s'entén que ho ha fet si confirma en escriptura pública l'heretament com a lliure o si renuncia a la reversió.

Després de la mort de l'heretant

La mort de l'heretant determina l'obertura de la seva successió (art. 411-2.1), moment a partir del qual el seu patrimoni es converteix en herència, en aquest cas sense necessitat del requisit de l'acceptació per part de l'instituït, que per els altres casos exigeix l'article 411-5, perquè l'instituït ja va esdevenir hereu amb caràcter irrevocable des que es va atorgar l'heretament, motiu pel qual ja no pot repudiar l'herència. Encara que només en el cas de tenir l'instituït la condició d'atorgant del pacte successori (art. 431-28.1), perquè si no reu-

neix aquesta condició, sols es pot convertir en hereu mitjançant el requisit de l'acceptació, sempre que sobrevisqui a l'heretant, a menys que s'hagi convingut una altra cosa (art. 431-3.2).

Com a efectes fonamentals de l'heretament després de la mort de l'heretant es preveuen:

- L'hereu instituït en heretament que sigui atorgant del pacte no pot repudiar l'herència –ja que ja ha acceptat la condició d'hereu en atorgar el pacte, però pot gaudir de benefici d'inventari (art. 431-28.1). En canvi, si l'hereu instituït no ha estat atorgant podrà repudiar-la.
- Els béns que l'heretant s'hagués reservat per a disposar-ne al marge del pacte successori (art. 431-22) i no ho hagi fet per acte entre vius ni *mortis causa*, s'incorporen a l'heretament (art. 431-28.2).
- En el mateix sentit, essent un heretament cumulatiu, els béns exceptuats de la transmissió de present o els adquirits amb posterioritat per l'heretant són adquirits per l'hereu quan mor l'heretant (art. 431-28.3).

9.5. Els pactes successoris d'atribució particular

Segons el dret anterior només s'admetia el pacte successori d'institució d'hereu o heretament. El legislador actual amb bon criteri opta per estendre els pactes successoris als d'atribució particular (art. 431-1.1); que l'apartat IV del preàmbul del llibre quart del Codi civil de Catalunya equipara als llegats en la successió testamentària, fet que determina que segons el seu article 431-30.5 s'apliquin amb caràcter supletori les normes dels llegats, en allò que siguin compatibles amb llur naturalesa irrevocable.

Segons aquestes consideracions es poden definir els pactes successoris d'atribució particular com els pactes que tenen com a finalitat ordenar llegats amb la mateixa amplitud i limitacions que es poden establir en testament, però sense que el causant de la successió pugui revocar-los per disposició unilateral. Aquests pactes successoris es poden convenir en una escriptura pública atorgada amb aquesta finalitat i, també, en l'escriptura pública adreçada a la constitució d'un heretament, a la qual s'hi afegeixen els pactes que documenten uns atribucions a títol particular.

L'article 431-29 preveu com a modalitats del pactes successoris d'atribució particular les següents:

i) es poden establir amb el caràcter d'atribució unilateral a favor d'un dels atorgants del pacte, amb la doble possibilitat de conservar el disponent el dret de propietat sobre els béns objecte del pacte fins a la seva mort (art. 431-29.1 i 431-30.1) o amb transmissió del dret de propietat de present, que segons el seu article 431-29.3 suposa convertir el pacte en una donació;

ii) es pot convenir amb caràcter recíproc entre els atorgants del pacte, a favor del que sobrevisqui d'ells (art. 431-29.1);

iii) el pacte successori d'atribució particular es pot establir a favor de persona que no tingui la condició d'atorgant del pacte, cas en el qual adquireix els drets establerts a favor seu des de la mort del causant de la successió, sempre que sobrevisqui a aquest, a menys que s'hagi pactat una altra cosa (art. 431-29.1 i 431-3); i

iv) finalment s'admet la possibilitat de convenir-lo amb el caràcter de preventiu (art. 431-29.2), amb els efectes que preveu el seu article 431-21.

En relació amb els efectes dels pactes successoris d'atribució particular, precisem el següent:

- Determinen atribuir a l'afavorit un títol adquisitiu, que el disponent ja no pot eliminar de manera unilateral, excepte en els casos dels articles 431-13 i 431-14.
- Les facultats dispositives de l'atorgant del pacte que té la condició de disponent se sotmeten a les restriccions que preveu l'article 431-30.1.
- Pel que fa referència a les responsabilitat de l'atorgant del pacte que té la condició de disponent, pel cas de pèrdua o deteriorament dels béns objecte de l'atribució particular, vegeu l'article 431-30.2.
- Sobre transmissibilitat del dret que el pacte successori d'atribució particular confereix a l'afavorit que premor al disponent, l'article 431-30.3 es remet a les previsions del seu article 431-24.1.

I finalment es preveu que l'adquisició dels béns objecte de l'atribució particular per l'afavorit resta sotmesa al règim de l'article 431-30.4.

Resum

En el dret civil català, la successió voluntària pot tenir el seu origen en la **vocació testamentària** i en la que es deriva de l'**heretament**. Atès l'ús limitat i sectoriatitzat dels pactes successoris, quan un causant català vol disposar voluntàriament del seu patrimoni per a després de la mort, ho fa gairebé sempre mitjançant testament.

El dret civil català confereix una gran importància al **principi del favor testamenti**, que es tradueix essencialment en el fet de reconèixer un principi molt ampli de capacitat per a testar, unes característiques del testament que després s'apliquen sense gaire rigor per tal de donar eficàcia a les disposicions testamentàries que responen a uns interessos mereixedors de protecció, una pluralitat de formes testamentàries que es poden adaptar a les necessitats o conveniències de cada testador concret i mitjançant l'establiment d'uns principis sobre interpretació testamentària que s'inspiren en el criteri favorable a la validesa del testament sempre que sigui possible.

En matèria d'ineficàcia de les disposicions testamentàries, el nostre dret estableix unes solucions que s'aparten a vegades de les que ofereix la llei amb relació a la ineficàcia dels actes jurídics en general, que persegueixen igualment reconèixer la seva eficàcia sempre que sigui possible, ja sigui per la via d'admetre amb certa generositat la categoria de la ineficàcia parcial, la convalidació o la conversió.

Pel tal d'assegurar el compliment de la voluntat del testador, el dret català preveu la possibilitat de nomenar **marmessors o executors testamentaris** per tal d'executar o fer executar allò que ha ordenat el testador, que en la seva modalitat dels marmessors universals implica sostroure a l'hereu el protagonisme que en els casos generals té en el procés successori, d'acord amb els principis que informen el sistema.

El principi de llibertat de testar que informa el dret successori català permet establir diferents modalitats en la institució d'hereu, que s'adaptin a les finalitats que persegueix el causant de la successió. És a dir, la llei li permet mantenir secreta la seva darrera voluntat mitjançant la figura dels **hereus de confiança**; preveure la possibilitat d'ordenar una **substitució vulgar**, que es tradueix en la institució d'una pluralitat d'hereus per al cas que no arribi a succeir l'instituit en lloc preferent i d'aquesta manera evitar l'obertura de la successió intestada, o també ordenar una **substitució fideicomissària**, que implica instituir de manera successiva un o més hereus per tal que succeeixin l'un després de l'altre i assolir així que els béns no surtin del patrimoni familiar.

A més de la institució d'hereu, necessària com a norma general en qualsevol tipus de testament, tot i alguna excepció i les normes que en permeten salvar la nul·litat per la seva mancança, el dret successori català permet també que en el testament el causant de la successió pugui ordenar disposicions a títol particular o **llegats**, que es regulen de manera molt acurada en el CCCat; establir **disposicions testamentàries modals**, que impliquen una càrrega o limitació; i finalment es permet també ordenar **donacions per causa de mort**, que participen de la naturalesa jurídica dels actes *mortis causa* i dels actes entre vius.

Pel que fa referència als **pactes successoris**, cal esmentar que va tenir una importància considerable en el context familiar i social català, ja que permet establir una institució d'hereu amb caràcter irrevocable, que confereix a l'instituit la seguretat que efectivament serà hereu i, d'aquesta manera, contribueix eficaçment a mantenir la integritat dels patrimonis familiars en cada traspàs successori. Tanmateix, el pas d'una societat agrària a un altre tipus de societat, en la qual predominen els patrimonis industrials i mercantils, ha determinat una decadència espectacular d'aquest tipus de vocació hereditària, tot i que en els darrers temps la figura ha tingut una certa revifada en orientar la seva aplicació, mitjançant la reforma de la seva regulació feta en el CCCat, a la successió de l'empresa familiar.

Activitats

Es proposen les activitats següents, que consisteixen a qualificar jurídicament les disposicions testamentàries següents:

1. Institueixo hereu el meu fill Antoni i, en cas que em premori, institueixo hereus els seus fills.
2. Institueixo hereus els fills que deixi el dia de la meva mort, però no tots junts, sinó l'un després de l'altre, amb preferència dels de més edat sobre els més petits.
3. Institueixo hereu el meu fill Antoni i, en cas que mori en qualsevol temps sense deixar descendència, el substitueixo pel meu altre fill Joan.
4. Disposo la quantitat de cent mil euros a favor del senyor Enric, que m'havia de restituir com a conseqüència d'un préstec a favor seu per la quantitat esmentada i prohibeixo al meu hereu reclamar aquest crèdit, que d'acord amb la meva voluntat considero extingit.

Exercicis d'autoavaluació

1. La facultat conferida al cònjuge o convivent supervivent d'elegir hereu entre els fills comuns, es pot considerar vigent si després de la mort del testador i abans d'elegir hereu el cònjuge o convivent supervivent contrau un segon matrimoni?
2. Contradiu el caràcter personalíssim del testament el fet que el testador l'atorgui atenint-se als consells que li pugui donar un professional del dret?
3. Pot el testador renunciar vàlidament a la facultat de revocar la seva disposició testamentària?
4. La declaració d'incapacitat mental del testador després d'haver atorgat el seu testament, permet demanar la seva nul·litat per manca de capacitat?
5. Pot el testador prohibir eficaçment que s'impugni judicialment la seva disposició testamentària?
6. Pot un codicil posterior revocar totalment un testament anterior?
7. Pot el testador ordenar eficaçment que no es pugui impugnar judicialment la interpretació que donen els marmessors que nomena en les disposicions testamentàries?
8. Poden els hereus de confiança determinar al seu arbitri els successors de la persona que ha ordenat una herència de confiança?

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. Per als casos generals, la resposta ha d'ésser afirmativa, ja que l'elecció d'hereu s'ha de fer necessàriament entre els fills comuns.
2. No, sempre que el testador es trobi en situació de poder acceptar o refusar lliurement aquests consells.
3. No, perquè la revocabilitat és una característica essencial del testament.
4. La resposta és afirmativa si la resolució judicial permet establir de manera racional que els trastorns mentals ja existien en el moment d'atorgar-se la disposició testamentària.
5. Perquè segons l'article 423-18 aquesta condició es té per no formulada.
6. No pot revocar les disposicions successòries que solament es poden ordenar en testament. Per això, la seva eficàcia revocatória s'ha de limitar a les disposicions que es poden ordenar en codicil, sempre que siguin incompatibles amb les que apareixen en el testament.
7. No, ja que la successió es regeix per la voluntat del testador, que els marmessors no poden esmenar per la via d'una interpretació equivocada o deliberadament incorrecta de les disposicions testamentàries.
8. No, perquè l'hereu de confiança no pot fer altra cosa que revelar o exterioritzar la identitat de la persona o persones que realment volia afavorir el testador.

Abreviatures

- CC** Codi civil.
- CCCat** Codi civil de Catalunya.
- CCJC** Cuadernos Civitas de Jurisprudencia Civil.
- CDCC** Compilació del dret civil de Catalunya.
- CS** Codi de successions per causa de mort en el dret civil de Catalunya.
- DPC** *Derecho Privado y Constitución*.
- DT** disposició transtítoria.
- RCDP** *Revista Catalana de Dret Privat*.
- RDGDEJ** resolució de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques.
- RDGRN** resolució de la Direcció General dels Registres i del Notariat.
- RJC** *Revista Jurídica de Catalunya*.
- STCC** sentència del Tribunal de Cassació de Catalunya.
- STS** sentència del Tribunal Suprem.
- STSJC** sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Àrea de Dret Civil, Universitat de Girona (coord) (2009). *El nou Dret successori del Codi civil de Catalunya. Materials de les Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa*. Girona: Documenta Universitaria.

Egea i Fernández, J.; Ferrer i Riba, J. (dir.); Alascio i Carrasco, L. (coord) (2009). *Comentari al Llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions* (vol I i II). Barcelona: Atelier.

Pozo Carrascosa, P. del; Vaquer Aloy, A.; Bosch Capdevila, E. (2009). *Derecho civil de Cataluña. Derecho de sucesiones* (2a. ed.). Madrid: Marcial Pons.

Garrido Melero, M. (2009). *Derecho de sucesiones. Un estudio de los problemas sucesorios a través del Código civil y del Código de sucesiones por causa de muerte en Cataluña* (II t., 2a. ed.). Madrid - Barcelona: Marcial Pons.

Gete-Alonso Calera, M.ª C. (dir.); Solé Resina, J. (coord.) (2011). *Tratado de derecho de sucesiones: Código civil y normativa civil autonómica: Aragón, Baleares, Cataluña, Galicia, Navarra, País Vasco*. Cizur Menor, Navarra: Thomson Reuters, 2011.

Puig i Ferriol, L.; Roca i Trias, E. (2009). *Institucions del Dret civil de Catalunya, vol III. Dret de successions* (7a. ed.). València: Tirant lo Blanch.

Bibliografia complementària

a) Sobre el testament i la institució d'hereu

Anderson, M. (2009). "La capacitat per a testar de qui té habitualment disminuïda la capacitat natural: l'article 116 del Codi de successions". *InDret* (núm. 3).

Brancós Núñez, E. (2011). "La revocació de les disposicions de darrera voluntat en el Llibre IV del Codi civil". *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 1, pàg. 47-53).

Brancós Núñez, E. (2010). "Les diferents formes de disposició entre consorts amb posterior crida als fills". *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 2, pàg. 341-358).

Bosch Capdevila, E. (2003). "Carta o testament?". *InDret* (núm. 3).

Marsal Guillaumet, J. (2009). "La ineficàcia dels actes i disposicions d'última voluntat". A: Àrea de Dret Civil - Universitat de Girona (coord.). *Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa. El nou dret successori del Codi Civil de Catalunya*. Girona: Documenta Universitaria (pàg. 129-147).

Marsal Guillaumet, J. (2010). "L'evolució del testament: de la compilació al Codi civil". *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 4, pàg. 1099-1122).

Puig Ferriol, L.; Amat Llari, E.; Cecchini Rosell, X.; Pardo Mayorga, C. (2009). *La ineficàcia de les disposicions testamentàries en el Llibre IV del Codi civil de Catalunya* (Document de treball, ajuts a la investigació. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Departament de Justícia).

Torres García, T. F.; García Rubio, M. P. (2014). *La libertad de testar: el principio de igualdad, la dignidad de la persona y el libre desarrollo de la personalidad*. Madrid: Fundación Coloquio Jurídico Europeo.

Vaquer Aloy, A. (2002). "La capacitat per a testar en la jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya". *Revista Catalana de Dret Privat* (núm. 1, pàg. 173-181).

Vaquer Aloy, A. (2015). "La protección del testador vulnerable". *Anuario de Derecho Civil* (t. LXVIII, fasc. II, pàg. 327-368).

Vaquer Aloy, A. (2015). "Libertad de testar y condiciones testamentarias". *InDret* (núm. 3).

b) Sobre fideïcomisos

Amat Llari, E. (2004). "La facultat de disposar de l'hereu fiduciari". *InDret* (núm. 3).

Gramunt Fombuena, M. (2010). "Fideïcomís de residu *versus* substitució preventiva de residu: la voluntat expressa". *InDret* (núm. 1).

Guitart i Guixer, R. (2010). "Las sucesiones *mortis causa* en el derecho catalán: aspectos fiscales de los fideicomisos". *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 1, pàg. 95-124).

Puig Ferriol, L. (2010). "L'evolució del fideïcomís". *Revista Jurídica de Catalunya* (núm. 4, pàg. 1123-1144).

Pérez Simeón, M. (2006). "La tradició romanística com a criteri exegètic del Dret civil català. El termini per practicar inventari als efectes de detreure la quarta falcídia". *InDret* (núm. 1).

Solé Resina, J. (2011). "La nueva regulación de los fideicomisos del Libro cuarto del Código civil de Cataluña". *Anuario de Derecho civil* (vol. 64, núm. 2, pàg. 563-611).

c) Sobre llegats

Arnau Raventós, L. (2013). "Llegats excessius: apunts a l'article 427-39 del Codi civil de Catalunya". *Revista Catalana de Dret Privat* (núm. 13, pàg. 9-28).

Barral Viñals, I. (2010). "Donació amb reserva de la facultat de disposar, donació *mortis causa* i dret a detreure la quarta falcídia". *InDret* (núm. 3).

Barrón Armiches, P. de (2007). "La transmissió *mortis causa* de béns comuns de dos progenitors mitjançant la institució del llegat de cosa aliena. A propòsit de la STSJC de 24 d'abril de 2006". *RCDP* (núm. 7, pàg. 213 i seg.).

Esquirol Jiménez, V. (2011). "La prohibició de la quarta falcídia: exigència de manifestació expressa per part del testador". *InDret* (núm. 1).

Giménez Costa, A. (2004). "El llegat de cosa aliena (comentari a la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 23 d'abril de 2001)". *Revista Catalana de Dret Privat* (núm. 3, pàg. 161-174).

Alonso Pérez, M. (2003). "Sobre el legado y sus rasgos esenciales". A: *Estudios Jurídicos en homenaje al profesor Luis Díez Picazo* (vol. IV, pàg. 5107 i seg.). Thomson-Civitas.

d) Sobre l'execució de la darrera voluntat (marmessors)

Ferrer Ribà, J. (2011). "La ejecución del testamento y el albaceazgo". A: Gete-Alonso Calera, M.ª C. (dir.); Solé Resina, J. (coord). *Tratado de Derecho de sucesiones. Código civil y normativa civil autonómica: Aragón, Baleares, Cataluña, Galicia, Navarra, País Vasco* (t. I, pàg. 679-741). Cizur Menor (Navarra): Thomson Civitas.

Barrón Arniches, P. de (2011). "L'incompliment del marmessor i el dret a la retribució". *InDret* (núm. 2).

Barrón Arniches, P. de (2009). "Els límits a la facultat d'interpretació de les clàusules testamentàries per part del marmessor universal". *InDret* (núm. 3).

Guàrdia i Canela, J.-D. (2009). "La marmessoria". A: Àrea de Dret Civil - Universitat de Girona (coord.). *Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa. El nou dret successori del Codi Civil de Catalunya* (pàg. 113-128). Girona: Documenta Universitaria.

e) Sobre mode i altres disposicions

Casanovas i Mussons, A. (1994). "Les donacions per causa de mort: la seva regulació en el títol VI del Codi de successions". A: *Setenes Jornades de dret català a Tossa. El nou dret successori de Catalunya* (pàg. 171 i seg.). Barcelona: PPU

Gómez Ligüerre, C. (2011). *Donaciones por causa de muerte*. A: Gete-Alonso Calera, M.ª C.; Solé Resina, J. (coord.), *Tratado de derecho de sucesiones* (t. I, pàg. 1205-1245). Navarra: Thomson-Aranzadi.

Lamarca Marqués, A. (2006). *El modo sucesorio. Código de sucesiones catalán y Código civil*. Navarra: Thomson-Aranzadi.

Blasco Fascó, F.; Cecchini Rosell, X. (2001). "El modo en el derecho sucesorio catalán". *Revista de Derecho Patrimonial* (núm. 7, pàg. 65 i seg.).

f) Sobre pactes successoris

Alascio Carrasco, L. (2016). *Los pactos sucesorios en el Derecho civil catalán*. Barcelona: Atelier.

Egea i Fernandez, J. (2009). "El nou règim jurídic de la successió contractual". *RJC* (núm. 3, pàg. 9-58).

Egea i Fernàndez, J. (2015). "L'ordenació conjunta de la successió dels cònjuges. Heretament preventiu o testament mancomunat?". *InDret* (núm. 2).

Egea i Fernàndez, J. (2009). "El nou règim jurídic de la successió contractual". *RJC* (núm. 3, pàg. 9-58).

Bosch Carrera, A. (2012). "Aspectos civiles de los pactos sucesorios". A: Valle Zayas, J.; Pérez Rivarés, J. A.; Salelles, J. R. *Estudios sobre derecho de la empresa en el Código civil de Cataluña* (pàg. 83-165). Barcelona: Bosch.

Fernández del Pozo, L. (2012). "El protocolo familiar sucesorio y su ejecución societaria. Un examen especial del Derecho civil catalán". A: Valle Zayas, J.; Pérez Rivarés, J. A.; Salelles, J. R. *Estudios sobre derecho de la empresa en el Código civil de Cataluña* (pàg. 167-229). Barcelona: Bosch.

Cerdà Albero, F. (2009). "La successió en l'empresa familiar". A: Àrea de Dret Civil - Universitat de Girona (coord.). *Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa. El nou dret successori del Codi civil de Catalunya* (pàg. 181-206). Girona: Documenta Universitaria.

Navas Navarro, S. (2011). "Libertad de testar versus libertad de celebrar pactos sucesorios y costes de transacción". A: *Anuario de Derecho civil* (vol. 64, núm. 1, pàg. 41-74).

Navas Navarro, S. (2009). "El pacto sucesorio de atribución particular en el Código civil de Catalunya". *InDret* (núm. 2).

Serrano de Nicolás, Á. (2015). "Los pactos de atribución particular: entre la sucesión anticipada y su complementariedad con las disposiciones de última voluntad". A: Aranau Raventós, L.; Zahino Ruiz, M.ª L. (dirs.). *Cuestiones de Derecho sucesorio catalán* (pàg. 213-245). Madrid: Marcial Pons.

g) Bibliografia complementària anterior al CCCat

Cámara Lapuente, S. (2000). "Testamento negativo, memoria de confianza y otras especialidades del derecho sucesorio catalán". *RJC* (pàg. 743 i seg.).

Espiau Espiau, S. (1994). *El error en las disposiciones testamentarias. La regulación del Codi de successions per causa de mort en el Dret civil de Catalunya*. Madrid: Tecnos.

Garrido Melero, M. (1997). "La agonía del testamento y de las formas testamentarias en el Derecho catalán actual". *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario* (pàg. 463 i seg.).

Gete-Alonso Calera, M.ª C. (2004). *El heredero de confianza del Código de sucesiones de Cataluña (artículos 150-153)* (t. 1, pàg. 2031 i seg.). Múrcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia.

Jardí Cassany, E. (1977). *Testaments hològrafs, codicils i memòries testamentàries*. Barcelona: Bosch.

Marqueño del Llano, J. (2003). *Prohibiciones testamentarias de disponer*. Barcelona: Bosch.

Marsal i Guillamet, J. (2000). *El testament*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.

Martínez Sarrión, A. (1995). *Testamentos, codicilos y cláusula codicilar. Discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i contestació de L. Roca-Sastre Muncunill*. Barcelona.

Puig Brutau, J. (1962). "La interpretación del testamento". *Anales de la Academia Matritense del Notariado* (t. XIII, pàg. 509 i seg.).

Puig i Ferriol, L. (1963). "Las herencias de confianza en la compilación". *RJC* (pàg. 327 i seg.).

Puig i Ferriol, L. (1964). "Institución de heredero por fiduciario". *RJC* (pàg. 13 i seg.).

Puig i Ferriol, L. (1965). *El heredero fiduciario*. Barcelona: Càtedra Duran i Bas.

Puig i Ferriol, L. (2008). "Present i futur dels pactes successoris catalans". *RSC* (pàg. 459-474).

Roca Sartre, R. (1983). *Estudios de Derecho civil especial de Cataluña* (pàg. 584-695). Barcelona: Bosch Casa Editorial.

Roca Trias, E. (1979). "El testamento en Tortosa sin institución de heredero". A: *Costums de Tortosa. Estudis* (pàg. 327 i seg.). Tortosa: Centre Associat de Tortosa - Universitat Nacional d'Educació a Distància.

Rodríguez Adrados, A. (2003). "La aventura del testamento cerrado (Notas de historia)". A: *Estudios jurídicos en homenaje al profesor Luis Diez Picazo* (vol. IV, pàg. 5497 i seg.). Navarra: Thomson-Civitas.

Vaquer Aloy, A. (2001). "L'encàrrec fiduciari als dos parents més pròxims". A: *El dret privat del Pallars Sobirà* (pàg. 159 i seg.). Lleida: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.

Vaquer Aloy, A. (2003). *La interpretación del testamento*. Barcelona: Cálamo.

h) Jurisprudència

Les sentències del TSJC o del TS es publiquen regularment en el web del Consejo General del Poder Judicial.

Les sentències del TSJC dels anys 1994 a 2002 estan recollides i sistematitzades a L. Puig i Ferriol (1994-1998). *Jurisprudència civil del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya: 1989-1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998 i 1999* (8 t.) i 2000, 2001 i 2002 [CD-ROM]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia. També es poden consultar en línia en el web del Departament de Justícia: http://justicia.gencat.cat/ca/ambits/dret_civil_catala/recursos_governatius

Les resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques es poden veure en el web del Departament de Justícia: http://justicia.gencat.cat/ca/ambits/dret_civil_catala/recursos_governatius

Les sentències del Tribunal de Cassació de Catalunya es poden veure en el web de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans: <http://blogs.iec.cat/scej>

